SVENSKAR

GUSTAF FRÖDING

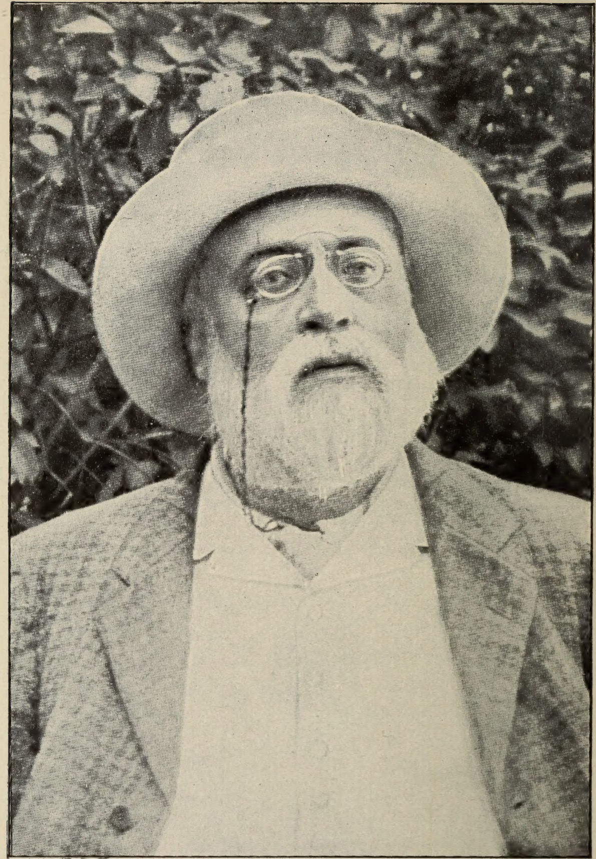
AV

RUBEN G:SON BERG

ETT UTKAST

ANDRA UPPLAGAN

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Gustaf Fröding.

1910.

RUBEN G:SON BERG:

GUSTAF FRÖDING.

SVENSKAR

GUSTAF FRÖDING

AV
RUBEN G:SON BERG

ETT UTKAST

ANDRA UPPLAGAN

Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Endast i kärlek är liv och endast i kärlek är framtid;
skapande, formande makt honom förutan ej finns.

Atterbom.

Stockholm. Alb. Bonniers boktryckeri 1918.

Denna nya upplaga av det 1910 på föga mer än fyra veckor skrivna lilla utkastet har undergått åtskillig omarbetning, dock mindre än jag skulle önskat ge den. En utförligare levnadsteckning får emellertid tillsvidare förbehållas framtiden; ännu fattas mycket av de därför nödvändiga materialerna.

Av de senare årens Frödingslitteratur äro särskilt anmärkningsvärda följande arbeten: »Gustaf Fröding skildrad av Ida Bäckman», T. Fogelquists Verdandiskrift »Till Frödings minne», J. Landquists »Gustaf Fröding» och F. Svensons »Gustaf Frödings diktning», till vilka jag hänvisar. Smärre uppsatser kunna uppsökas efter »Samlarens» årliga bibliografier. Den nya upplagan av skaldens »Samlade skrifter» är avsedd att inrymma en jämförelsevis fullständig samling av hans verk med rikhaltiga noter och anbefalles. Till den skola sluta sig en

samling tidningsartiklar och ett urval av breven, varmed allt det för närvarande tillgängliga av Gustaf Frödings egna verk är lämnat i allmänhetens händer.

Däremot vill jag nyttja tillfället att som ett oförsynt plagiat av framför allt denna skrift stämpla dansken Carl C. Lassens bok om Fröding, som till stor del är ren översättning och till en ännu mycket större del bara en omskrivning på danska av detta arbete och några uppsatser, utan att bokens fullständiga osjälvständighet på något sätt erkännes. Ingen svensk anmälare av Lassens bok hade en aning härom.

Till professor Frey Svenson står jag i tacksamhetsskuld för älskvärd meddelan av viktiga dokument rörande Frödings sjukdomshistoria.

Stocksund, mars 1918.

Ruben G:son Berg.

I.

Släkten Fröding är icke gammal och icke inhemsk i Värmland. Den har invandrat dit från Västergötland, där korpralen *Johan Tomasson Ryman*, född 1759, nämnes som dess stamfar. I sitt äktenskap med den två år äldre *Märta Jonsdotter* hade han sonen *Johan*, kallad *Jan*, som föddes 1791 och till att börja med gick i faderns fotspår som soldat. Han syftade emellertid högre, tog sig fram på egna vägar och dog som rik brukspatron på Alsters bruk nära Karlstad 1858. Han kallade sig Fröding. August Blanche har i ett litet skillingstryck på 1850-talet skildrat, hur Jan Fröding lärde sig läsa så gott som på egen hand, hur han kom sig opp och vilken kärnpojke det var. Med honom blev släkten värmländsk, och han gifte sig även med en värmländska, *Christina Gustava Branzell*, syster till en på sin tid mycket omtalad präst, vars liv och olycka erinra om den »Prästen Bodenius», som vi läsa om i »Räggler å Paschaser», eller om Gösta Berling för att nämna ett ännu ryktbarare namn.

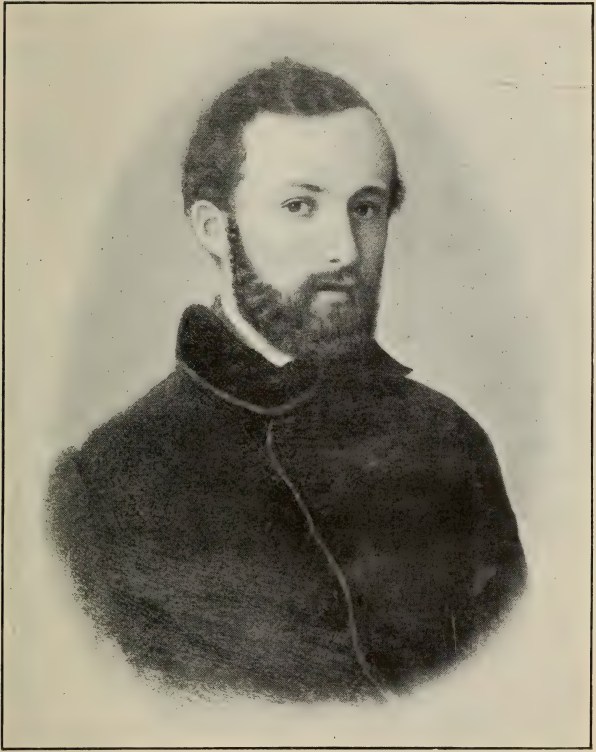
Brukspatron Frödings hade tre söner och tre döttrar. Äldst av sönerna var *Gustaf Ferdinand*, som vart skaldens fader. Han föddes i Karlstad 1826 och bestämdes för krigarens yrke, där han nådde till löjtnants grad. Alla samtida skildringar

av honom ge samma bild: en ung man med Aladdins gåvor och Noureddins förbannelse. En av hans kamrater på Vermlands fältjägarecorps, den bekante järnvägsbyggaren Claes Adelsköld, ger i sina levnadsminnen följande karaktäristik av Ferdinand Fröding:

»Ung, rik, vacker som en Adonis, med den mest tjusande sångstämma, isynnerhet de unga damernas avgud, borde han väl, om någon, varit lycklig — och likväl stod hans enda förtröstan, hans enda hopp till döden — förintaren.» Han älskade, berättar Adelsköld vidare, ensliga vandringar i natten och improviserade då gärna, »men hans improvisationer gingo oftast i djupaste molltoner, röjande förtvivlan om allt i världen, och att något var i olag inom honom själv».

En djup melankoli präglar i själva verket vad Ferdinand Fröding diktade. I romantiska naturstämningar efter samtida mönster skrev han om dödsaningar och dödslängtan. Även om ordalagen äro efterklang, voro de känslor och tillstånd som de uttryckte icke lånta eller låtsade. Jag anför här en av dessa dikter, författad till melodin »Vårvindar friska»:

Näcken i säven
nickar, den räven.
Gullharpan blänker uti månens sken.
Men uppå randen
utav grön stranden
mörklockad yngling står.
Fåfängt han söker dämpa hjärtats slag;
smärtan förvrider bleka anletsdrag.

Ferdinand Fröding.

Gustaf Frödings fader.

Uti hjärtat sitter
sorgen så bitter.
Tungt är att leva då.

Livet är en villa.
Allt är tyst och stilla.
Blomman på tuvan redan somnat in.
Vinden ej ilar.
Vågen nu vilar.
Tyst är kring dal och sjö.
Men nu börjar Näcken på sin harpa slå.
Älvorna de dansa, blomman vaknar då.
Ur böljan stiger
Sjöfrun och niger
djupt ner för havets kung.

Näcken.

Tåren förrinner,
hjärtat förbrinner,
sorgen bortfräter all din levnads fröjd.
Mörkt är ditt sinne,
sorgset ditt minne,
aldrig blir du mer nöjd.
Låt ditt hjärta brista, lägg dig ned att dö,
sval är min bölja, följ mig i min sjö.
Smärtan där viker.
Döden ej sviker.
Där får du frid och ro.

Ynglingen.

Näck! i din bölja
vill jag dig följa,
ty hela världen är mig till förtret.
Flickan mig svikit,
hoppet mig vikit,
vännen bedragit har.

Vågorna sjunga ren min svanesång,
sorgelig är dystra harpoljudens gång.
Ack snart har kinden
bleknat för vinden
och ingen minns mig mer. —

Vid tjugusex års ålder gifte sig Ferdinand Fröding med biskopens i Karlstad näst äldsta dotter, *Anna Eliana Emilia Agardh,* född 1827 i Lund, medan hennes far ännu var professor där. Sällan har det väl funnits ett vackrare par än dessa båda, ty även hon var strålande vacker, av en exotisk typ, som kom hennes fantasirika son att drömma om spanskt eller rent av negerblod i hennes ådror. Det är hennes bild, som han omgestaltat till »Dolores di Colibrados»:

Jag såg henne icke, när livskraften svällde
och ungdomen log likt kalifernas välde
i anletets hy som en mörklagd vår

och när han i dikten talar om elden i hennes ögon, »som fordom så bjudande var», stoltheten på hennes panna »som ett dröjande minne av sol» ger han blott poetisk form åt skildringen av modern, vars säreget ståtliga yttre beskrives som olikt alla andras.

Men Emilia Agardh var inte bara en skönhet, utan också en varmhjärtad och begåvad kvinna. Den mångkunniga och snillrika lundaprofessorn, som i likhet med så många andra betydande män i vårt land på den tiden slutligen vart biskop i trots av åtskilliga enligt vår uppfattning föga prästerliga drag, hade gett sin dotter ett rikt andligt arv.

Som ung hade Agardh varit med om Polyfems uppror mot den akademiska litteraturstyrelsen, och hans kärlek till poesi vart dikt hos hans andra dotter. Redan som ung flicka ägde hon en betydande formell förmåga — ett rimbrev till hennes syster, där hon sjuttonårig beskriver en Karlbergsbal, vittnar exempelvis om en mycket utvecklad stil. Med tiden djupnade naturligtvis de poetiska alstren, och flera av de talrika dikter, som finnas i behåll från hennes mognare år, torde vara väl så mycket värda som åtskilliga erkända skaldinnors. Hennes son umgicks en tid med planer på att ge ut ett urval av dem under titeln »Min moders sånger», men avråddes och lät bli. Just på grund av det skaldiska arv, som han fick av henne, ha dock dessa dikter ett ökat intresse för oss, och jag meddelar därför här ett par karaktäristiska prov.

Ack, när jag skådar här tillbaka
på många flydda långa år,
på mången sömlös natt och plågsam vaka,
på mången het och bitter tår,
då tyckes mig som om jag drömde,
att allt en ryslig villa var,
den smärtans kalk som jag i botten tömde,
de gåtors mängd, som ännu ej fått svar.

Dock villa var det ej, men kärleks låga
som tändes i mitt oerfarna bröst.
Ja, jag var ung och kunde älska våga
och våga lyssna till min kärleksröst.
O dårskap! Älska! Älska här på jorden,
där varje bröst blott hat och avund när!
Förföljd, föraktad och en främling vorden,
som ingen känner, därför nu jag är.

Ordets makt.

Höggom vi med svärd
väldigt, fordomtida;
styrdes vikingfärd
omkring havet vida;
kämpom nu med ord,
modigt andra strider
över nyskapt jord
uti nya tider.

Kämpom tankens strid!
Låtom ordets klinga
genom rum och tid
snabbt och vässad springa;
Stormen mäktigt på,
djupa känslors toner,
sjungen varmt, att så
väckas millioner!

En hel del vers av Emilia Fröding vart tryckt i hembygdens tidningar; det namn varunder hon dolde sig, var *Anna Karlsdotter* (biskop Agardh hette Karl och hon själv Anna). Ur en av dessa tryckta dikter vill jag här anföra ytterligare ett stycke av hennes penna, nämligen den gravsång över hennes avlidne make, som hon publicerade i »Wermlands allehanda» den 10 mars 1881 och som tyvärr är för lång att meddelas i sin helhet:

— — — — — — — —

Ej mer hans milda stämma
skall tala fridens ord
att fejders utbrott hämma
på denna stridens jord;

de toner hava tystnat,
vartill i forna dar
så mången hänryckt lyssnat,
när ung och glad han var.
Sen kommo mörka tider,
sen kommo sorg och ve,
försakelser och strider,
då blev det svårt att le;
hans sommar de förödde
och en för tidig höst
snö i hans lockar strödde
och kyla i hans bröst,
till dess ur sårat hjärta
en blodström klar sig bröt,
som strider, sorg och smärta
i dödens dvala slöt.
— — — — — — — —

Nu svingar sig hans ande till »värmens rike, till härlighet och ljus»:

där höst och snö skall vika
för evighetens vår,
i bruna lockar rika
sig krusa nytt hans hår.
Så klara färger måla
hans panna, kind och mund
och blicken eldigt stråla
ifrån sin mörkblå grund.
— — — — — — — —
Där skall han åter sjunga
som i de forna dar,
en yngling bland de unga,
vars prydnad då han var.

Om äktheten av Emilia Frödings poetiska begåvning synes man mig icke kunna hysa några tvivel.

Gustaf Fröding var som skald framför allt sin moders son, även om fädernet också kunde ge honom ett vittert arv.

*

En gång skrev Gustaf Fröding om sina anor, såväl fädernet som mödernet. Det skedde i Karlstadstidningen 1894 i en krönika, som heter »Familjen Sax». En av hans pseudonymer var nämligen *Hans Sax*, och när Filipstadstidningen haft inne en för den verkliga familjen Sax i Filipstad högst förklenlig notis, skrev namnen i Karlstad och förnekade släktskapen. »Vi Alsterssaxar ha varit fint folk ganska länge,» heter det i krönikan, »och kommit oss upp och haft ganska fina giftermål. Min farfar var visserligen bara en soldatpojke, men hans far hade i alla fall varit i krig och förlorat tre fingrar mot Ryssland och han själv köpte i alla fall stora skogar i Älvdalen och var bror och duss med greve Sköldebrand, och biskop Agardh, som inte var någon dum karl, kallade honom i alla fall för 'excellensen', därför att han förde sig så bra, när han var på bjudning hos biskopen, och han spelte kort flera gånger med hovjägmästar Falk i alla fall.

Min farfar kom sig upp på spannmål och blev en riktig brukspatron med bruk och min far fick en vårdad uppfostran och var i Italien och förstod sig på tavlor och såg med egna ögon Garibaldi och Victor Emanuel och kejsar Napoleon, som såg ut som fanjunkare Nilsson i Gräsåsen . . . Och min far-

mor var dotter till en konstmästare, som det då kallades på sjuttonhundratalet, och hon var i en pension hos en mamsell i Uddevalla och vi har ännu kvar en märkduk, där hon broderat sin fars och sin mors namn och ett träd och en liten hund.

Och min mormors farfar var trumslagare i Pommerska kriget och hade sett Fredrik den store på avstånd, och hennes far var handlande i Lund och ganska ansedd och min morfars far var handlande i Båstad och nära på halvmillionär ända tills det tog slut för honom, och min morfar var biskop och hade stort anseende på sin tid, fastän han var ful och hade en misslyckad näsa.

Nu för tiden äro vi mycket utgrenade och det kan väl hända att somliga inte hållit sig uppe riktigt, utan blivit tidningsskrivare och skomakare . . .»

*

Det hem som Ferdinand Fröding och Emilia Agardh bildade kom att skakas av mycken oro och svåra yttre öden. Hos båda makarna funnos jämte de stora och goda gåvorna sjukliga anlag, som utvecklades till svår ohälsa hos båda. När deras fjärde barn, sonen *Gustaf*, föddes på Alsters herrgård den 22 augusti 1860, då hade modern redan angripits av så svår sinnessjukdom, att hon måste söka vård på en nervklinik i Danmark under den närmast följande tiden. Fadern hade rest ifrån det olyckliga hemmet och uppehöll sig vid sonens födelse utomlands.

På hösten 1861 flyttade familjen, d. v. s.

barnen, till Byn i Alsters socken, där på vårsidan 1862 föräldrarna torde ha återförenat sig med dem. Ferdinand Fröding hade ett oroligt vandringslynne och kunde ibland försvinna utan underrättelse om vart han for — någon gång för rätt lång tid. Byn var bara i tre år Frödings hemort, våren 1865 flyttade familjen in till Karlstad. Löjtnant Fröding — eller brukspatron, som han stundom kallades efter att ha tagit avsked — hade nämligen under vintern legat sjuk i hjärninflammation och förmådde efter sitt tillfrisknande inte längre att som förr sköta om sitt lantbruk och sina affärer. Han vart aldrig mer densamma som förut, eller rättare sagt, det hypokondriska drag som iakttagits hos honom redan som ung hade nu utvecklats och blivit härskande; han vart en enstöring och en grubblare, naturligtvis över religiösa ämnen, och ett tryck från denna sjukliga stämning måste göra sig gällande på barnskaran, som efter Gustaf ytterligare tillökades med en flicka. Den harmlösa glättighet, som låg på botten av sonens lynne, kvävdes, och han fick blott alltför tidigt göra bekantskap med uppfattningar av liv och plikt, som torde ha bidragit att skärpa tvedräkten i hans sinne vid mognare år.

I Karlstad hade Frödings endast bott ett par månader, när den stora branden lade staden i aska och även härjade deras hem.

Från eldsvådan bevarade skalden några minnen, som han en gång berättade i en krönika: hur han och en syster voro ensamma hemma en söndagsförmiddag och hade ohyggligt tråkigt, då rök och

Emilia Fröding, f. Agardh.

Gustaf Frödings moder.

lågor plötsligt slå ut från huset mitt emot, hur kyrkklockorna börja klämta och de små känna sig krämda. Så kommo »de andra» hem:

»Sedan minnes jag endast ett oredigt sammelsurium av spring och sorl och kullvräkta möbler. Än är det någon som skriker 'sitt still' åt mig, än rycker man mig hårt i armarna, än bärs jag, än springer jag så att jag nästan tappar andan för att kunna hålla skritt med någon som håller mig i handen och går med ofantliga steg.

Med ens befinner jag mig på en öppen plats. Vart jag ser är det eld — eld i husen, eld i luften, eld överallt. Hela världen brinner. Det dånar, det knakar, det skriker, det väser och viner.»

Nästa dag kom kusken Bank med den gamla vagnen från familjens lantställe vid Alstern och hämtade dem från Klaraberg, dit de flytt: »och så reste vi tvärt igenom de rykande alléerna av skorstenspipor och så ut genom tullporten, över östra bron och in i Alstersskogarnas susande pelarskogar. Då erinrade jag mig att min nya boll brunnit opp och mitt hjärta fylldes av vemod och jag lutade mitt huvud mot Bankens trofasta arm och grät.»

Från Karlstad företog familjen den långa flyttningen till Lund, där ju släkt fanns, men dröjde där endast ganska kort tid och hade redan våren 1867 flyttat tillbaka till Värmland, denna gång till det lilla Kristinehamn, där den sedan förblev bofast ända till Ferdinand Frödings död 1881.

I Värmland ägde Frödings åtskilliga släktingar,

och för barnen gav särskilt en av dessa en kär tillflykt, nämligen farmodern, som bodde på Gunnerud. Visserligen beskrives gamla fru Fröding som mycket nervös, varför barnen inte fingo störa henne alltför mycket. Men detta hade i stället till följd, att de så mycket mer vistades ute och lärde känna landskap och underhavande.

»Skogsrån», som börjar med den strängt lokaliserande raden:

Åt Gösthultskanten i Gunnerudsskogen,

är visst inte den enda dikt, som går tillbaka till detta älskade barndomens rike, där den uppväxande gossen fick några av sina starkaste intryck av Värmland och dess invånare. Minnena därifrån levde starka hos honom; i ett rimbrev från senare år erinrade han en kusin om Gunnerud och dess landskapliga skönhet:

Minns du än från gångna dagar
dunkla skogar, gröna hagar
vid det gamla Gunnerud,
ekarne och hasselhäcken,
parkens gransus över bäcken,
fågelsång och ekoljud?

Ekoljuden klinga med stor stämningsinnerlighet bl. a. i »Ett gammalt förmak», som är en romantisering av farmoderns salong på Gunnerud:

Av ambrarök och saronsdoft
och fjärilsfjun och blomsterstoft
törnroseri och oförnuft
jag känner fylld gemakets luft.

Från Gunnerud är också scenen i »Sagoförtäljerskan»:

Och minns du Ali Baba
och minns du vår gröna
syrengrotta, lummig och sval?

där han hyllat och tackat sin syster Cecilia, som var en av dem, till vilka den sagohungriga och vislystna gossen allra helst lyssnade. Det är också till Gunneruds gård, påstås det, som han i »Släktvisan» ser hela släkten draga »i sommarns ljusa sken».

Ett annat hembygdscentrum, kring vilket en mängd av hans värmländska dikter flockar sig, är Byn vid sjön Alstern. Där minnes han naturligtvis framför allt själva det barndomshem, som brann 1872. Det fäste sig särskilt i hans håg som något ljuvligt och ljust, därför att då var hans fader ännu ej sluten och tungsint. I »Strövtåg i hembygden» sjöng han bl. a. följande, som tycks bära på ett genljud från hans mors gravsång över maken:

Och det är som jag såge en gavel stå vit
och ett fönster stå öppet däri
som piano det ljöd och en munter bit
av en visa med käck melodi.

Och det är som det vore min faders röst,
när han ännu var lycklig och ung,
innan sången blev tyst i hans dödssjuka bröst
och hans levnad blev sorgsen och tung.

Han erinrar sig »dungen, där göken gol» och hans små lekkamrater plockade bär, vildskogen

längre bort, där vargarna bodde, liljekonvaljestenen med de vita blommornas dofter kring sig, och kärleken till dessa nejder, där hans barndom susar i vindsuset, har gett ett vekt och förtjusande behag åt alla dessa hågkomster och skildringar. Som ljuvliga vemodiga minnen står varje syn för honom; torparbarnen stoja:

> Hör, hur det flänger och fnissar och tassar,
> tösor och pojkar, barfotalassar,
> kära kamrater från lekens larm
> vimla omkring mig som hök och duva,
> hembygdens barnstam i huckle och huva,
> uppfödd på torpens fattiga tuva.
> blåögd och mildögd och mager ocb arm.

Han vandrar den gamla kära vägen till Bymon, där bredvid bodde soldaten Stolt:

> Mig tycks han står vid björkens stam
> som fordom, rak och allvarsam,
> hans pojke leker i vägens damm,
> en liten pys i kolt.
> Hans dotter leker tyst tittut
> förlägen och blond vid stugans knut,
> hans hustru niger i stugans dörr
> beskedlig och blid som förr.
> Och blommor som blommat i år som flytt
> de blomma i fönstret på nytt.

Ja, det blommar på nytt, det blommar i hans dikter allt det förgångna som mannen med de milda, mångsynta ögonen och det milda, kärleksrika sinnet gav gestalt i sin dikt. Redan äro dessa ställen utmärkta av beundrande och minnesgoda lyssnare till Frödings sång, och man har samlats

där för att lära känna var fläck, som höjts till att vara en märkesort i Diktens rike. Och vi alla, som mist ett barndomshem genom brand eller nöd, som sett en älskad far eller mor täras bort av sjukdom — hur ha vi inte fått röst för vår känsla och hugsvalelse för vår sorg i Frödings underbara ord!

*

Som liten var Gustaf Fröding — »Gösta», som han kallades — enligt en systers berättelse ett vackert barn med blåklintblå ögon, en ytterst stillsam och tålmodig liten gosse. Han klagade aldrig, var inte missnöjd, om han lämnades ensam, utan satt då stilla och funderade. Hans fantasi gav honom sysselsättning nog, men han var road av att leka — när andra satte leken i gång. Han var mycket tafatt, och hans far brukade säga: »akta knuten, Gösta!», då han gick ut, som om det var fara värt, att gossen inte skulle se opp för husknuten ens. Han slog sig ofta illa, särskilt i huvudet, ty han kunde inte ta emot med sina små veka flickhänder. Påfallande var hans stora okänslighet för kroppsliga smärtor. En gång gick han en halv dag med en lång spik i foten utan att säga något; det upptäcktes först genom att kängan vart full med blod, som droppade ut. Han lärde sig först läsa för en av sina systrar, undervisades sedan av sin far och började tioårig i Kristinehamns lägre läroverk. Därifrån flyttades

han höstterminen 1875 till Karlstads högre elementarskola, där han tog studentexamen 1880.

Om Fröding som skolpojke har hans kamrat från denna tid, Mauritz Hellberg, berättat levande och åskådligt i ett föredrag 1904 (delvis tryckt i Bonniers Månadshäften, augustihäftet 1910). Föredraget ger oss bilden av en egendomlig ung drömmare, med livligt behov av yttervärlden och dess förströelser, men behäftad med stor blyghet. Tafattheten hos barnet har ej vuxit bort hos ynglingen, kamraterna finna honom »komiskt bortkommen» i det vanliga livets bestyr, han »saknade allt handlag», han var och verkade svag och klen. Så tog han sitt parti och gjorde om den tafatthet han ej kunde frigöra sig ifrån till komik, spelade pajas, vart den som det skämtades med och som själv förnöjde kamratkretsen med lustiga infall. »Vi höllo av honom för hans snälla vänfasta väsen och inte mindre för hans älskvärda lustighet.» I sitt lilla självbiografiska meddelande till den stolliga boken »Kända märken inom visan och kupletten» säger Fröding om sig själv: »jag var en mycket lat och vidlyftig skolgosse, en mycket lat och vidlyftig student». Det må nu delvis vara sant, om det också låter hårt; säkert är att han redan då drömde och diktade, fast han var för skygg och självtvivlande att låta höra sig. I hemmet hade hans mor och han skrivit vers till och om varann, ett slags verskrig, som ingen fäste vikt vid, men i den vittra skolföreningen »Brage» teg Fröding, och Hellberg erinrar sig bara en enda lustig kamratvisa från skolåren.

Har man sinnet fullt av syner från sägner och sånger, blir man emellertid en dålig läxläsare, och det tör väl hända att åtskilliga skolämnen näppeligen kunna fängsla en inbillningsnatur. Fröding föreföll ganska håglös — utom under historietimmarna, som voro hans triumf, ty han och lärarn kunde sitta och tala om historiska personligheter som gamla bekanta, medan de övriga lärjungarna blott kände till lärobokens torra och korta notiser. Det var inte enbart historiska verk, som gett Fröding hans kunskaper, utan kanske ännu mer Walter Scott, den store trollkarln, och andra romanförfattare. Walter Scott var hans älsklingsförfattare, och ett par av hans äldsta dikter gäller just den skotska diktaren. Den ena, »Abbotsford», besjunger i åttaradiga strofer den bortgångne skalden:

Ack, romantikens ton förklungit,
dess sista sträng på harpan sprungit,
dess störste skald, Sir Walter Scott,
för längesen från oss har gått.
Men än hans sång vårt öra tjusar
och vemodsfullt en viskning susar,
en röst från minnets tempelgård
i ekarne på Abbotsford.

och manar fram olika gestalter ur hans verk; den andra dikten* är helt och hållet egnad åt lord Claverhouse, som den adertonårige skildrar med tydlig förkärlek:

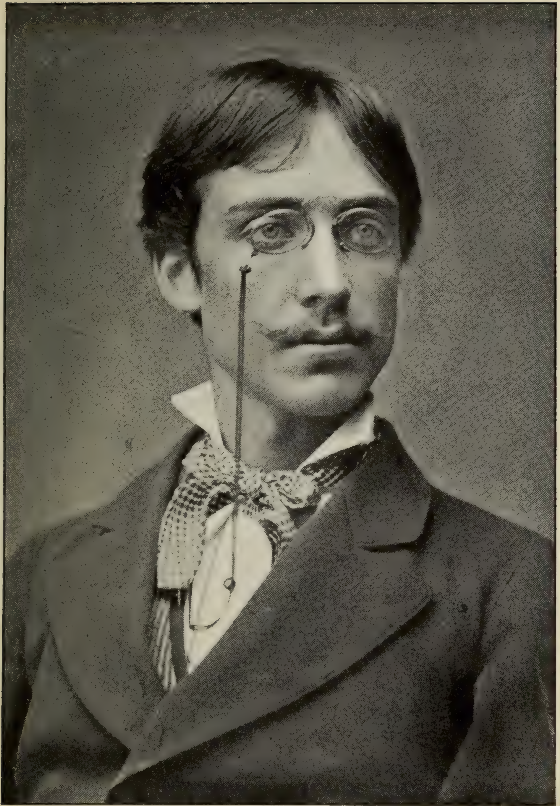
* Båda läsas nu i första bandet av Frödings »Samlade skrifter».

Och ej han övade misskund
mot covenantets män
och den som råkat i hans våld,
han vände ej igen.
Förgäves covenanten flyr
och döljer sig i skog och myr.
Dundee är här! Lägg an. Ge fyr!»
och död är Argyles vän.

Alltifrån sin tidigaste barndom fick Gustaf Fröding höra och vart förtrogen med svenska visor och låtar, som sjöngos för honom av hans far och andra. Som pojke hörde han räggler och skrömt av åtskilliga berättare i bygden; från Gunnerud omtalas trädgårdsmästar Fax »proppfull av vidunderliga historier», och Skräddar-Erik. En senare bekantskap, från Brunnskog var skorstensfejaren Blixt, om vilken det heter

i rägglor och ramsor var Blixten slängd
och visor han kunde i mängd.

Det är en hel värld av sång och sagor, i vilken den inåtvände lille växer opp. Denna inbillningsvärld bara vidgas och djupnar, när böckerna komma till, hemmets rika bokskatter och vad han fick tag i dessutom gåvo ytterligare näring åt hans fantasiverksamhet. Han fick på det viset en utomordentlig förtrogenhet med svensk poesi redan som skolpojke. Det var icke den modernaste, utan guldålderns vitterhet och den där bortom som han lärde känna: ända från folkvisorna, Sagohävderna, Stiernhielm och Lucidor, samt fram till Snoilsky, som väl var den sista stora skald han gjorde riktig bekantskap med före Uppsalatiden.

Gustaf Fröding.

1879.

Frödings förtrogenhet med svensk diktning ifrån så tidiga år har naturligtvis betytt mycket för hans formella utbildning och för hans skolning. Hur mycket han lärde av vår äldre poesi, det vittnar hans första diktsamling om genom sin utomordentliga smidighet, genom sin nästan fullständiga behärskning av de olika uttrycksmedlen. Man kan emellertid icke ofta påpeka en direkt anknytning, därtill var hans läsning för mångsidig och hans egen genialitet för utpräglad. När man rent händelsevis kan fastställa en otvetydig likhet mellan en Frödingsk rad eller strof och en tidigare svensk skalds, får man emellertid en ny påminnelse om, att hans, som det tycks, rent revolutionerande versteknik i alla fall också var en på inhemsk grund fotad utveckling av diktarvet från gångna skaldesläkten. Den vårdslöst lediga inledningen till »Balen» med sina hopade koordinationer utmynnar ju i en oförgätligt sorglustig ynglingatyp, som

> gick och drömde dumt om guld och lager,
> tills jag blev sjuk och ful och gul och mager.

Det finnes ett hart när likalydande ställe i Olof von Dalins »Den sanna Critiquen» i samtalet mellan den gamla koketten och en herre:

> Min vän, sad hon: jag är ju fager?
> Nej, sad han, skrynkig, grov och gul och ful och mager?

Denna likhet är otvivelaktigt ett slumpens verk, men om man läser Dalins dikter, skall man snart finna, att även i honom har Fröding, om

också omedvetet, haft en av sina stora lärare, som gett föredöme i konsten att skriva denna svävande lätta rytm, i vilken ingen på 1700-talet uppnådde Dalin och ingen på 1800-talet Fröding.

Vad han gjorde bekantskap med av utländsk vitterhet under skoltiden är svårare att avgöra. Mestadels torde det vara översättningar — och jag gissar på Björnson, Heine och Byron som de troligen förnämsta namnen. De två sistnämnda läste han flitigt även under den första tiden han var i Uppsala efter mogenhetsexamen. All hans vers- och romanläsning lockade honom likväl endast mycket sparsamt till egen diktning.

Trots sin motvilja mot skolans grammatiska och andra tråkiga mödor tog han den vita mössan, ett år senare än sina ursprungliga klasskamrater, den 12 juni 1880. En för några år sedan diktad legend har berättat, att han skulle skrivit ett lysande studentskriptum om Anna Maria Lenngren; legenden avlivades emellertid genast av hans studentkamrat Carl Lagerlöf, som kunde berätta att Fröding skrev om »Slaget vid Lund 1676» och för denna erhöll det förtjänta vitsordet Med beröm godkänd. Det enda litteraturhistoriska ämnet i skrivningen, »Frans Mikael Franzéns skaldeverksamhet», lockade honom tydligen icke. Hans huvudämne var historia, där han fick »Berömlig»; även kristendom och filosofisk propedeutik voro överbetygsämnen, medan däremot naturalhistoria bedömdes som svagast.

På hösten samma år, närmare bestämt den 17 september, inskrevs han som student vid Uppsala universitet, där han naturligtvis tillhörde Värm-

lands nation. I nationslivet tycks han inte ha tagit någon livligare del — som en kuriositet kan antecknas att han en gång valdes till revisor av andre kurators förvaltning. Han intresserades näppeligen mer av universitetsstudierna än av skolarbetet. Den 17 november verkställde han emellertid det latinska översättningsprov, som då ännu fordrades *pro gradu philosophico*, och godkändes. I den nyssnämnda självbiografin refererade han sin Uppsalavistelse på följande skoningslösa sätt: »Det enda lärdomsprov jag avlagt var en tentamen för professor Svedelius, som under tentamens lopp högt uttalade sina tankar om min person. 'Den där ser mig inte ut att bli något lärdomsljus; — den där var bestämt ute på vift i går, han svarar ju bakfram, som ginge han i sömn' etc. Vi skrattade bägge två, när vi tryckte varandras händer och hoppades få träffa varandra i examen, vilket inte blev av. Den gamle professorn hade några år därefter lagt sitt groteska, men redliga huvud till vila, och jag hade i alla fall lämnat universitetet, jagad av skräddareräkningar och hyreskrav.»

Tentamen för Svedelius vart i själva verket det enda studieresultatet av vistelsen i Uppsala de sju terminerna 1880—83 och vårterminen 1885. Ingen kunde vara mindre egnad för examensläsning än Fröding, allra helst en examensläsning i den gamla kandidatens fem ämnen. Litterära intressen hade börjat inta en förgrundsplats hos honom, och med den för en student icke obetydliga förmögenhet, som han ärvde efter faderns död 1881, var han givetvis ännu mer böjd för att en-

dast intressera sig för vad som verkligen intresserade honom. Den disharmoni, som sports hos honom redan som yngre och tagit sitt uttryck i ett milt, halvt av humor beslöjat tungsinne, avbrutet av burleskt uppsluppna stunder, trädde fram tydligare. Disharmonin krävde upplösning i harmoni, och som det naturligaste medlet bjödo sig ett muntert kamratlivs stimulantier. Naturligtvis vanskötte Fröding under detta sina nerver, och den tvedräkt mellan hans gåvor och hans misstro till sig själv, varav han plågades, återkom med förnyad styrka, sedan de medel, varmed den dövats, upphört att verka. Det är en helt annan stämning av sorglöshet och övermod hos den vanliga studentiska festprissen än den oro och obestämdhet, som Fröding gömde på, när han deltog i de muntra gillena. Hans nervositet fick ökad näring, och motvikter funnos knappast. Hans studier gingo i en planlös estetiserande riktning, han vidgade sin beläsenhet, men icke för att bli till gagn på en framtida levnadsbana. Hans läsning var brokig som förut, men avgjort poetisk, och han samlade i sitt bibliotek både gamla och nya skalder och prosaister: där stodo Goethe och Byron, Shelley och Burns, Heine och Runeberg, Bellman och Braun, Crusenstolpe och Viktor Rydberg, men också Nordensvan, fru Leffler, Strindberg, Kielland och Schandorph, Dilling och Kristian Elster. Med inflytandena från äldre skeden brötos alltså nu hos honom intrycken från de moderna författarna, realisterna. Någon stark poetisk impuls fick han likväl fortfarande inte. Tiden var föga poetiskt

lagd, och Uppsala i ovanligt hög grad olämpligt för en lyriker av Frödings lynne. Det var annat än poesi, som fängslade de unga sinnena. I Otto von Zweigbergks bok över föreningen Verdandi heter det: »Början av 1880-talet var de teoretiska stridsfrågornas tid par préférence. Sanningskravet, i andans bevisning framburet i Ibsens och Björnsons diktning, hade gripit hela den moderna nordiska litteraturen. Problemdiktningen blev tidens lösen, tendens- och indignationslitteraturen hart när den enda som lästes. Och de som ej kunde bjuda till att i diktning omsätta sina tvivel och sin kritik, de kastade sig i stället in på diskuterandet. Var två eller tre voro församlade, debatterade man.» Hösten 1882 bildades just föreningen Verdandi, och denna är ju karaktäristisk för det väsentligen samhälleliga intresse, som rådde bland studentkårens livaktigare element.

Fröding vart också medryckt av detta allmänintresse, men det fängslade honom icke, och hans poetiska utveckling hämmades otvivelaktigt av själva den politiskt sociala strömningen ibland de unga. Hans kamrat Hellberg påstår också, att dessa år voro sällsynt ogynnsamma för en blivande poet att genomgå. Diskussionen om Ibsen, som avgjort stod i förgrunden, rörde sig nästan uteslutande om vilket facit man skulle dra av hans samhällskritiska räkneövningar, och detta befordrade ingalunda Frödings egenart. Han var inte heller bunden vid dessa diskuterande kretsar, utan sökte även andra, men den enda vittra lilla grupp han kom i beröring med upplöstes nästan genast. På det hela taget

torde han under Uppsalaåren fullkomligt ha saknat det enda som kunnat komma honom att inse sin egentliga kallelse: en skaldisk läromästare av blott några års försprång, en man som kunde varit för honom vad Herder var för Goethe i Strassburg eller Steffens för Œhlenschläger. Av dåtidens uppsaliensare ha ju flera nått långt inom vår vitterhet, jag behöver bara nämna Oscar Levertin, Tor Hedberg och Gustaf af Geijerstam, men ingen av dessa har Fröding närmat sig med litterära planer, skygg och tveksam som han var. En enda stor litterär upptäckt skall han ha gjort under Uppsalatiden, nämligen Drachmann. När hans namn och arten av hans författarskap blevo Fröding bekanta, lär han ha gått direkt till boklådan och köpt allt vad som fanns av den danska skalden. Därpå stängde han sig inne några dar och bara slukade bok efter bok. I egen alstring omsatte han likväl inte detta mäktiga intryck. Han skrev »studentikosa kamratvisor av icke särdeles uppbyggligt slag», enligt egen uppgift — i inledningen till första bandet av hans »Samlade skrifter» har jag gett prov på och beskrivit dessa med frän naturalism eller godmodig skämtan gjorda verser —, men sökte även med den dåtida realistiska och pessimistiska litteraturen som utgångspunkt forma till dikt sin misstämning, sin kritik av människorna, sitt missnöje med sig själv och sin världsleda.

Hans arv hade emellertid hastigt smultit ihop. Dels voro hans vanor icke alltför sparsamma — hans bokräkningar voro exempelvis icke små —, dels begagnades han naturligtvis fullkomligt oge-

nerat av tiggande kamrater. Det påstås med anspråk på tillförlitlighet, att han länge hade stora summor liggande till hands i ett bleckskrin i sitt rum och att det inte var svårt att bli delaktig av ett sådant sällsynt överflöd. Att återigen få tillbaka någonting av det som på sådant sätt lånats bort har sig inte så lätt; det enda försök Fröding gjorde att återfå något av vad han lånat ut ledde endast till att den krävde, en präst, sände honom ett oförskämt brev. Även sedan skrinet tömts, betraktades Fröding som »kapitalist». Han tog därför avsked av Uppsala och for tillbaka till Värmland, där han tills vidare dröjde hos släktingar för att grubbla ut något lämpligt levebröd. Nu gjorde han bland annat ett försök som lantbrukare, vilket han sedan med kostlig självhumor skildrade i ett par krönikor i Karlstadstidningen 1895 och 1896 (»Mitt lantmansliv»). Det var naturligtvis bara ett mycket kort mellanskov och så vidtog åter det grubbel-liv, dels på Värmlands landsbygd, dels i Karlstad, där hans moder då bodde, som småningom ledde över till tidningsmannaverksamheten.

Från åren 1884 och 1885 kan man dagteckna hans första avgjort poetiska försök. Kärleksvers, som något påminna om den unge Snoilsky, och satiriska personliga funderingar:

Nu haver jag läst romaner
och sett på skådespel.
Nu haver jag rivit sönder
min själ, som förut var hel.

Med Ibsen haver jag undrat
vad fanden som är rätt,
med Strindberg haver jag dundrat
och skällt på schåaresätt!

Nu haver jag druckit moderna
idéer, nu är jag full.
Nu hör jag till framtidsflocken,
nu är jag av samma ull.

— — — — — — — — —

Att ha kamrater är trevligt
och skönt är fostbrödralag,
man menar med andras mening
och lånar sitt eget jag.

I diktens fortsättning frågar han dock de gamle, och de svara: »var beskedlig! Om lögnen är mycket gammal, så är den sann!»

Haven tack, haven tack, I gubbar,
den gången talten I bra,
nu haver jag lärt mig visdom
och vet vilken väg jag skall ta.

— — — — — — — — — —

Långt bättre med Ibsen undra
än tro på en ljugen rätt,
långt bättre med Strindberg dundra
än tiga helt rätt och slätt.

Nu tror jag fast att det sanna,
det finns i de unges lag.
Jag tror att jag där skall finna
tillbaka mitt eget jag.

Det är Uppsala, som går igen i denna dikt, speglingen av hans sinnestillstånd i slutet av 1884,

medan formens egendomligheter även här peka på Snoilsky, vars tredje diktsamling just bjöd på likartade verser, exempelvis i »Valborgseld». Nästa år, 1885, torde han ha gjort ett försök att skriva ett större arbete på prosa; versen var ju som bekant inte modern eller populär på den tiden bland de yngre, och särskilt Strindberg hade dömt ut den.

Vistelsen i Värmland kunde ej förjaga hans tungsinne. Medvetandet om att ej som flertalet ha krönt sin akademiska tid med en examen och den tidigt vunna, snabbt vuxna övertygelsen om svårigheten att passa in sig i det vanliga samhället ökade hans misstämning. Han trycktes icke minst av känslan att förbittra den älskade moderns liv genom sin oförmåga att ta examen och göra sin begåvning gällande. Han saknade alltjämt den vittra omgivning, som kanske skulle ha gett honom självtillit och behövlig sympati. »Jag känner mig numera så ensam, så oaslikt ökenmässigt ensam,» skrev han i ett brev från november 1885. Det var stunder, då han rent av tyckte sig sakna livsgry och personlighet. Hans själsliga upprördhet var oerhört stor, och den lisa, som Karlstad kunde erbjuda, var fullkomligt otillräcklig för så allvarliga lidanden. Den gästfrihet han åtnjöt hos sin syster Matilda på Slorudsborg (»Fröken på Slorbôrg», som den andra samlingen *Räggler å paschaser* är tillägnad) var visserligen obegränsad, men framtiden? Uppgiften här i livet? Hans självmisströstan stegrades till fullständig övertygelse om hans oförmåga att bli vare sig skald eller forskare. Han läste teologiska arbeten ur faderns bibliotek: Arndts

och Swedenborgs bland andra, och försökte skriva. Men han fann sina försök odugliga. Hans liv tycktes mynna ut i tystnad och pessimism.

II.

Liksom för att ändå ta sig för någonting började Gustaf Fröding emellertid 1885 skriva krönikor och dikter i Karlstadstidningen. Kåserierna kan man kanske betrakta som en fortsättning av det kamratskämt han varit med om. Han hade kallat sig och kallats *Agust Kallson* av skolkamraterna; det var liksom en stadfästelse av rollen som halvt enfaldig lustigkurre i namnet: det var ett öknamn med mening i, fastän Frödings ursprungliga uppfattning av det kanske är osäker. Nu tog han detta öknamn till sin signatur, och det förekommer flera år framåt under hans krönikor, än förkortat till *A. K:son*, än till *Akson* eller *A. K.* Senare begagnade han även den redan nämnda pseudonymen Hans Sax, och under vissa bidrag, påtagligen dem, som han fäste vikt vid ur personlig eller litterär synpunkt, stå begynnelsebokstäverna till hans verkliga namn, *G. F.* Snart anställdes han som fast medarbetare i tidningen och stannade där till hösten 1888, då han kunde unna sig ferier, efter vilka han ånyo vart medarbetare i samma tidning.

Om sin gärning som tidningsman har han yttrat sig i självbiografin på det gycklande och blygsamma sätt, som han så ofta använt mot sig själv: ». . . som medarbetare i Karlstadstidningen,

av vilken jag alltid blivit mycket beskedligt bemött, hur självsvåldig, ojämn och lat min penna än ibland varit.

»Såsom tidningsman har jag haft åtskilliga missöden att genomgå. En gång satte jag in en galen bonde i ett barnuppfostringsmål på rättegångsavdelningen. Den galne bonden kom och krävde upprättelse, men vi lyckades blidka honom, så att han nöjde sig med ett ödmjukt beriktigande. En gång har jag upptäckt en förhistorisk stenåldersbåt, som sedan befanns vara ett vattentråg från våra dagar. Minst tre gånger har jag skrivit nekrologer över Stanley, som ännu lever. Ena reso haver jag varit i Arvika och recenserat ett sällskapsspektakel — med påföljd att platstidningen hotade mig med stryk, om jag åter visade mig i köpingen.»

Kåseriet är naturligtvis i högsta grad missvisande såsom redogörelse betraktat. Medarbetarna i våra landsortstidningar pläga få arbeta ganska grundligt med de mest olikartade arbeten inom yrket, och Fröding utgjorde tydligen inget undantag. Det är redan rent kvantitativt sett en mycket ansenlig mängd bidrag Fröding lämnade till tidningen — ibland tre, fyra i ett nummer: ledare, krönika, kåseri, landsmålsberättelse eller dikt — och vad kvaliteten angår, står sig flertalet ganska bra, jämfört med jämförliga ting. Omfattningen av hans tidningsmannaarbete kan jag tyvärr icke fastställa — ingen har antecknat eller minns, hur mycket han skrev. Men att det var betydligt mycket mera än de med hans märken betecknade styckena ge

vid handen, är säkert, och en hel del smärre och större bidrag till bladet kan jag på stilistiska och andra skäl med säkerhet tilldöma honom.

Krönikor höra ju till det allra förgängligaste av dagspressens förgängliga innehåll. Det som gav en smula färg eller kryddade en framställning av dagens *on dit* är ju bleknat eller utan smak redan någon vecka senare. Hur mycket mera är det då inte falnat, när år fått gå! Just aktualiteten är borta och den skulle vara stoftet på fjärilsvingarna, för att nu vara artig mot kåsörerna. En längre följd av gamla kåserier är undantagslöst dödande tråkig — inte ens en följetonist som Orvar Odd, med sina något solidare ämnen och gedignare kunskaper än de flesta kåsörerna i vårt land, har undgått denna ålderdomsdöd. Det är därför bara den vanliga domen över dylika dagsländor, då jag måste säga, att åtskilliga av Frödings kåserier, som vanligen buro titeln *Likt och olikt*, förefalla mig tämligen torra. Men en sak avväpnar nästan kritiken och det är deras anspråkslöshet. Det finns inte ett spår till den vanliga kåsöröverlägsenheten i Aksons tidningsbidrag, lika litet som det finns någon ansträngning, några krystade försök att vara kvick i dem. Han var själv den förste att skatta dem ringa. Men på samma gång hyste han ett visst intresse för dem. Den enda plan på anställning, som han verkligen gjort något allvarligt försök att förverkliga, var att bli krönikör i en stockholmstidning. Han berättade mig 1910, att han då gjorde upp en formlig fälttågsplan för att hävda sig som kåsör vid sidan av Jörgen och Sigurd,

vilka båda han var övertygad om skulle falla över den nya medtävlaren, och att han nog tänkte sig, att det skulle gått bra för honom.

Han sysslade gärna med lokala förhållanden, oförargligt och lustigt, han låtsades besöka Europas olika huvudstäder och avlade även ett besök i Vatikanen — varifrån påven skickade sin vänskapliga hälsning till biskop Rundgren och biskop Billing, han använde den populära operetten Teblommas figurer i ett par brev från Fum-Ling till Dunka-Schinn. Han skrev ibland om riksdagen — vanligen på ett ganska vanvördigt sätt för resten. I januari 1888 hälsar han sålunda det sammanträdande riksmötet med en liten dikt, *Spektaklet börjas:*

Ridån går upp och på scenens bräder
med viktig min stiga rikets fäder
att ge sin omtyckta pjäs igen.

Och uvertyren är nyss förklungen,
den första arian är redan sjungen:
»I gode herrar och svenske män!»
— — — — — — — — — — — —
På tryckfriheten skall girigt prutas.
Socialisterna skola stutas
och statueras exempel på.

Och gammal visdom skall åter tuggas
och obarmhärtigt logiken luggas
och farbror Hedlund på pälsen få.

Litet senare samma år, då Themptander hade avgått från statsministerskapet och efterträtts av Bildt lämnade Fröding efter Pelle Staaffs föredöme

den lysande parodi på Atterboms ståtliga »Lejonriddarvisan», som heter *Tullskyddsriddarnes marsch:*

Godsägarsäten, stadiga, runda
säckar, det inhemska rågmjölets värn,
sitta i riksdan. Tullstrider stunda.
Måtte ej pannkaka bli av affärn!
Mjölnarne kvida — mäldtullen tryter!
Mjölnare, trösten er! — lejonet ryter,
lejonet Boström i utskottet skryter,
fram tågar tullvänners frälsningshär!

Och Marcellus höjer fanan
i den press, där han uppträtt som »skyddande» gäst,
och hans öga lyser banan
för varenda patron och vareviga präst.
I spetsen trippar Bildt,
hans sätt är sött och milt,
mera likt en mamsell än en dundrande gud
— när hans skrala stämma talar
är det mer likt en lergök än tordönets ljud.

En annan parodisk dikt, från april 1887, gäller C. D. af Wirsén:

Den milde apollosonen
han sitter i enslig dal
och diktar vackert om månen,
så blek och så änglasval.
— — — — — — — — —

Han sjunger om blyga stjärnor,
som tyst över himlen gå,
han sjunger om bleka tärnor
med vatten i ådror små.
— — — — — — — — —

Men trampar bland månens rutor
en fullblodig mänskofot
och hörs mot hans andelutor
ett tecken till knyst och knot.

Då vänder han ryggen åt månen,
då ger han änglarne skjuts,
då varder apollosonen
en rytande Cerberus.

Då givs det ingen så bister
som månskalden af Wirsén,
då äter han realister,
då tuggar han Strindbergs ben.
— — — — — — — — — —

Några år senare parodierade han en annan samtida med denna dikt:

Halvdöd uggla vid taket väser,
vindögd katt ifrån spiseln ler,
själssjuk skald sina dikter läser,
tittar upp och på ugglan ser.

Tvinsjukt solskens morbida dager
faller matt genom regngrått dask.
Genom sölet därute drager
krokbent bonddräng i slask och plask.

Dödssvält kråka i duggregn kraxar,
enslig hund springer bort i lunk.
Mager hönshop på sophög flaxar,
svanslöst svin tar ur hon en klunk.

Tanken på hela vårt livs elände
går genom livstrött skald nervöst.
Vaga drömmar om världens ände
hösten över hans hjärna öst.

Skymning tätnar och yngling läser,
tröstlöst kring i sin boning ser —
halvdöd uggla vid taket väser,
vindögd katt ifrån spiseln ler.

Det är ju ingen jämförelse mellan hans vers och hans prosa i sving och smidighet. Hans vers hade redan då en uttrycksfullhet, lydde hans vilja med en kraft, som hans prosa aldrig uppnådde. Viktigare än hans prosabidrag äro därför dikterna — några av hans kritiker från dessa år spar jag till längre fram, då jag får tala om hans recensioner i ett sammanhang. Utom de redan nämnda satiriska och parodiska dikterna offentliggjorde Fröding under dessa år flera allvarliga och stämningsfulla. Den första tryckta dikt av honom, som jag funnit, står i numret för den 16 september 1885; den heter Ve! och dess innehåll är Verdandi och Uppsalaradikalismen, färgad av Frödings särskilda patos, tron på individens frihet, misstron mot allt som heter band och ärvda påbud.

Samma år, den 14 november, läser man en dikt, *Slutbalsepisod*, som längre fram, nästan till oigenkännlig utvecklad och förändrad, skulle hänföra oss som hjältedikten »Balen». Från 1886 antecknar jag den melodiska värmländska vinterbilden *Julotta*, en typiskt Frödingsk fredsdikt, *Vapenvila*, och ytterligare en *Juldikt* — alla tre i ett och samma nummer. Juldikten har en svag anklang av Viktor Rydberg, den predikar en dogmlös kristendom och siar om dess seger. I maj 1887 stod åter en tids- och tendensdikt, *I Rom och Upsala*, i augusti en maningssång, *För skyttesaken*, med bl. a. denna kraftiga strof:

Kvava fläktar ur fjärran föras.
Över världshorisonten höras
redan den stigande stormens bud.

[Äktenskapsfrågan.]

En plog ska vi ha, en harf ska vi ha,
en häst ska vi ha, som kan åkreta och dra!
"En täppa med bönor och kål och spenat!"
Erik du!
Maja du!
Så ska vi ha't!

En gris ska vi ha att ge skulorna till!
Och ankor och höns kan vi ha, om vi vill!
"Och kaffe och ~~[illegible]~~ socker och sirap till mat!"
Erik du!
Maja du!
Så ska vi ha't!

En ko ska vi drifva i bet på vår äng!
"Och bolster af dun ska vi ha i vår säng
och fint postelin och glaserade fat!"
Erik du!!
Maja du!
Så ska vi ha't!

Men, Maja du, Maja du, hvar ska vi ta't?
Jag är för futtig och du är för lat!
Du går på roten och jag går på stat!
Ack du!
Maja du!
Hvar ska vi ta't?

När han vilt bryter lös, vet ingen.
— Dånar suset av jättevingen
redan i livssorlets återljud?

Han vart tolk för tryckeripersonalens tack till boktryckaren C. Forssell, och i december gav han sitt dittills högsta, en i historisk dräkt förklädd politisk sång, *Ärkebiskop Jöns*, originell och klämmig, och i julnumret dels den vackra *Vinternatt*, dels en djupt vemodig dikt *Jul*, som han sen alldeles omskrivit och kallat *Infruset*, men som redan i sin första form är rörande fin, och dels slutligen en liten skiss, *Julen anno 47*, tydligen byggd på släktberättelser från fordom. Nyårsafton skrev han en ypperlig *Nyårsdröm*.

Samtidigt lyckades han för första gången få en dikt tryckt i en kalender, det var *Don Quixote*, som stod att läsa i »Polstjernan» för 1887.

Frödings alstring var sålunda mycket avsevärd och har knappast undgått att vinna erkännande och bli uppmuntrad från deras sida, som kände honom och följde med hans utveckling. Men i trots härav satt självtvivlet kvar hos honom, och han kunde ingalunda förvärva sig den nödvändiga portion självtillit, som skulle behövts för ett verkligt genombrott. Hans dikter voro ostridigt sanna uttryck för hans övertygelse, till dömes i politiska frågor, och flera av dem voro redan bikter om hans själsliv. Men detta löste sig ännu inte i dikt för honom, det yttre var och förblev något yttre, som han visserligen ägnade en så att säga yrkesmässig uppmärksamhet, men inte mer:

Jag hör väl eko av stridens dån,
som ständigt ljuder därutifrån,
men för min själ är det blott ett eko
utav en dröm, som är mera matt
än drömmen, drömd i en febernatt,
där mycket vildare röster skreko,
en kör av jämmer och hesa skratt,
från jagets burar och oublietter,
dit jag besvärliga minnen sätter.

Det gamla grälet om svart och vitt,
det lumpna käbblet om mitt och ditt,
och storhet, uppsvälld av sjuka gaser
och själviskheten i granna fraser
och galna krumsprång på lyckans bräder
och ulven, gömd under fårakläder
och satan i en kerubs gestalt,
jag har ett hum om det dära allt.
Och kampen mellan tyrann och träl
och ädel strävan för släktets väl
och sanningens och förnuftets strider,
alltsammans skumt för mitt öga skrider,
men når ej in till min fångna själ.
Ifrån mig själv kan jag icke slita
min tanke...

skrev han i ett gripande rimbrev till Mauritz Hellberg i januari 1887. Räddningen och möjligheten till en ny utveckling kom 1888 på hösten, då ett litet arv efter hans faster, Emilia Fröding, satte honom i stånd att först tillbringa ett år i stillhet uppe i Mangskog hos sin släkting, pastor B. J. Varodell, och därpå i augusti 1889 resa ner till Görlitz i Schlesien för att där verkligen sköta om sin allvarligt försämrade hälsa på doktor Kahl-

baums nervanstalt. Vistelsen i Görlitz, från vilken han berättade ett och annat i sju resebrev till Karlstadstidningen september 1889—juni 1890, vart genombrottets tid.

Detta genombrott kom likväl inte plötsligt och var så till vida inte fullständigt, som det kvarlämnade mycket tvivel, som hävdes först långsamt och delvis. Men han beslöt sig i alla fall för att försöka bli skald, vilket självtvivlet dittills hindrat. På våren före resan till Tyskland var han väsentligen pinad av sina dikter. Den 12 april 1889 skrev han från Mangskog till sin syster Matilda: »Vad mina dikter beträffar, så pina de mig särdeles mycket. Jag är säkert för sjuklig att åstadkomma något naturligt och för slapp att vara originell. I alla fall vågar jag icke vara originell, emedan jag misstror mina hugskott och fruktar, att de kunna vara endast yttringar av en hypokondrisk exaltation, åt vilken den övriga världen endast rycker på axlarna. För övrigt är det nästan omöjligt att vara poet i dessa tider, då man med eller mot sin vilja måste lägga dissekerkniven på sina känslor och icke kan hängiva sig åt dessa som i forna dagar. Enligt min åsikt är poesi varma eller djupa känslor uttryckta på ett språk som förmår framkalla liknande hos läsarne. Men analysen förstör värmen och därför finnas inga poeter nu för tiden, endast psykologer och iakttagare. Dikten har förlorat sambandet med musiken och i stället närmat sig vetenskapen. Själv är jag ett olyckligt konglomerat av romantiska anlag och naturalistisk övertygelse och jag vet icke

om en dylik halvmänniska duger till vare sig romantisk poet eller naturalistisk skildrare.»

Man kan lätt förstå, att Fröding i en dylik sinnesstämning och med sådana förklarade upprorsböjelser mot den analytiska realismen skulle hälsa Verner von Heidenstams epokgörande diktsamling »Vallfart och vandringsår» med hänförelse. Fullkomligt fri från den fula avundsjuka, som alltför ofta både tyst och högljutt skämt förhållandet mellan högt begåvade samtida författare, gladdes han endast över det nya och mäktiga initiativ, den unga och rika individualitet, som den boken uppenbarade. »Heidenstam är *ny*, icke emedan han sjunger världssmärta och hädelse, hans ton är en efterklang av Byron och Heine, hans s. k. 'livsglädje' är originell endast därigenom, att den ingen livsglädje är,» skrev han från Görlitz, »men emedan han i sig sammansmält en modern realistisk målarnatur med en äkta romantisk skaldesjäl». »Vallfartsåren tjänstgjorde en tid som psalmbok åt mig, växlande med Heine, Göthe och Ibsen,» heter det i ett annat brev. Senare, när en kritiker av Frödings första diktsamling påstått, att han tagit intryck av Heidenstam, skrev han att det »är naturligtvis till en viss grad riktigt. Det är han som har lärt mig att 'det går an'. Men jag tror icke att man med fog kan säga att jag efterapat hans manér.» Därmed angav han den känsla av befrielse, som Heidenstam gav de unga poesitörstande i landet. Det käcka och strålande, det egna och säregna vann med solskenets och snillets oemotståndliga makt. Om det gemensamma i bådas

strävanden talade Fröding i ett långt senare brev till Heidenstam: »Min bondskhet är icke så naturlig och min rolighet inte så äkta som folk tror. Jag har visst varit mer förtvivlad än någon annan. Men jag ville tvinga fram livsglädjen liksom Ni. Det är samma längtan efter det förgångna i mina bondgubbar från Värmland som i Era gestalter från Österlandet.»

Fröding använde också vistelsen i Görlitz till vittra idrotter i ett halvt förtvivlat nappatag med sin tvivelsjuka. Han övade sin språkliga virtuositet i att översätta Ibsens »Bergmanden» och Wennerbergs »Gluntarna» till tyska; det förra lyckades, det senare fann han hart när omöjligt. Han skrev en hel del Heineparodier på Heines modersmål och översatte åtskilliga dikter av Burns m. fl. till svenska. Och så läste han massvis. I ett brev gav han en översikt av sin vittra läsning därnere genom följande korta referat:

»Först drog jag igenom de gamle klassikerna, Lessing, Schiller (med stor högaktning, de äro så fria och nobla), delvis Göthe (han tar större dimensioner för mig, ju äldre jag blir). Därefter kommo romantikerna: Fr. Schlegel (gemen — Lucinde är den otäckaste bok jag läst), Kleist (delvis förträfflig), Hoffmann (högst märklig — bättre än sitt rykte), Jean Paul (langeweilig, men originell), Chamisso (slog an på mig mycket — melodiskt sorgsen). Så gjorde jag förstånss bekantskap med Lenau (sjukligt munksinnlig à la Stagnelius, men stark i musikalisk stämning — oförliknelig i skildringen av svårmod, men alltför entonigt melankolisk). Heine kan jag

förut från perm till perm, men jag har läst om en del biografier — även han växer vid närmare bekantskap, han var verkligen icke blott 'der ungezogene Liebling der Musen', utan även den stora tvivlaren med halvt profetisk intuition. 'Madrassgraven' i Paris med den i åtta års tid döende diktaren och den muntra grisetten är väl ett av de underbaraste skådespel som någonsin uppförts här i världen. Det torde icke funnits en heroisk dådkraft, som kan mäta sig med denne lame blinde och stumme veklings själsstyrka. Stackars Monsieur Enrienne, han drev och ironiserade med sitt oerhörda lidande, där andra skulle skrutit och varit patetiska — han förstod sig icke på att spela stor man, men jag tror nästan han var det, trots kvinnliga svagheter i flere avseenden.

Den yngsta tyska litteraturen känner jag ännu till högst ofullständigt — dock ville jag för skams skull ta i tu med den, men jag vet icke i vilken ända jag skall börja.

Däremot har jag läst en del Tauchnitzerengelska, bl. a. Burns och Byron. Burns är bland det bästa jag vet — Byrons förtjänster ha också stigit i min uppskattning — 'Kain' är utomordentlig och en del smådikter guldgedigna.»

Utom denna ganska ansenliga mängd av skaldeverk läste han vidare Edgar Allan Poes »Tales», som han fann »raffinerat, demoniskt, otäckt bra gjorda», och hans »Poems»: »delvis underbart musikaliska», Carlyles »The french revolution», vars originalitet »i varenda bokstav» fängslade honom, Fritz Reuters plattyska berättelser, som

han fann »hjärtans uppfriskande», Thackeray, Bulwer, Mark Twains »Huckleberry Finn» m. m. Tysk filosofi läste han i stor utsträckning, men vart slutligen led på »den tyska konsten att gå omkring sig själv och bita sig i ryggen — jag kan icke finna någon annan bild för det självförstörelsearbete, som ligger i tyskarnes vansinniga abstraktionsraseri». Inte ens Edv. von Hartmann ginge fri härifrån. Till omväxling önskade han sig madame Blavatskys »Isis unveiled», för att få näring i dess »hiskliga underverk» för sin »omättliga fantasi». Samtidigt med att han läste så flitigt och översatte, diktade han med stor energi. Han hade åtskilligt med sig dit ner, men det underkastades omarbetning och filning, och det tycks som om just det egendomligast nya av vad han sedan skulle överraska med i sin debut, nämligen de värmländska bilderna, kom till därnere i främmande land. Liksom Snoilsky under sin landsflykt fick impulsen till »Svenska bilder», skulle Fröding alltså under frånvaron från hembygden genom minnena, genom kontrasterna blivit fullt medveten om den poetiska förklaring av värmländsk natur och folk, som slumrade i hans inre. I februari 1890 hade han en diktsamling färdig och skickade den till Hellberg för att få den bedömd. Även om han alltjämt var tveksam, hade han likväl kommit förbi den misströstan, under vars tryck han i oktober året förut skrivit till sin syster Cecilia: »Jag tror icke jag duger till poet och ämnar framdeles övergiva rimmeriet. Jag har för liten tro och innerlighet. Hur skulle man vackert kunna besjunga något, som man

anser vara bara bosch. Kärlek, glädje, hopp, lycka, sorg etc., som ju äro de egentliga föremålen för skaldekonst, äro hos mig alldeles förtorkade — jag kan icke ge dem liv annat än på galvanisk väg. Bitterhet och grämelse äro de enda varma känslor jag ännu har kvar, och de äro visserligen användbara i poesi såsom peppar, men få icke förekomma i alltför stora mängder.»

Lyckligtvis uppskattade Hellberg dikterna till deras fulla värde och sände sin vän ett entusiastiskt uppmuntrande brev (se min inledning till andra delen av Frödings »Samlade skrifter»), som i hög grad stärkte Frödings självtro, om han också misstänkte vännen för att lida av »den sjukdom som heter sympatia». Även Richard Steffen uppmuntrade med brevberöm. Att Fröding till julen 1889 hade fått en dikt antagen i kalendern »Svea», hade däremot snarast oroat honom, emedan den föreföll honom alltför personlig och konstig för att kunna begripas av en med hans personlighet obekant läsare. En annan kalenderdikt, i Polstjernan för 1889, med titeln *Vulkanisk grund*, var han ändå mindre nöjd med, emedan den till hela sin formgivning bar Snoilskys prägel; den skildrar ett attentat, förövat mot ett engelskt middagssällskap, och börjar:

> Från kronorna gasen glimmar,
> salongen är överfull:
> Britanniens fullblod stimmar
> kring lord och kring lady Bull.

Det vimlar av baronetter,
en peer dyker fram ibland;
det blixtrar av epåletter
och skimrar av ordensband.

Festen avbrytes av ett sprängskott i källaren, och dikten slutar med en fråga: skola vi väckas ur bildningens långa dröm av vilda barbarer?

Nej, en samling, som i alla fall gav uttryck åt hans egendomlighet från mer än en sida, och det mottagande, som den fick av kritiken och allmänheten, det skulle vara eldprovet. När Hellberg skickat tillbaka manuskriptet med de anmärkningar och råd i enskildheter, som han bifogat, tog Fröding ännu en gång itu med att ändra och fila, vraka och lägga till. Utan att dela vad han kallade Hellbergs överspända förhoppningar, egde han nu en smula tillit. »Jag tror icke längre på fiasko,» skrev han i april 1890, »ty jag har åtminstone en duglig formdräkt och det betyder mycket bland en brackiotisk allmänhet — — — jag har en smula humor i mig och en smula satir och en smula skönhetsentusiasm, men jag har ingen skapande kraft och därför blir det bara småplotter.» I juli sände han därpå hela samlingen till Albert Bonnier med ett karaktäristiskt, enkelt och blygsamt brev. Han säger att han icke är omedveten av bristerna, finner på många ställen en ton av efterklang, här och där en sjuklig stämning och på andra ställen återigen för mycket av det barocka, ja, han finner rent av att han inte har i sin makt »en originell stil som t. ex. den förträfflige Heidenstam». Han betonade också sitt personliga behov

av att komma ut. »Ni, som haft att göra med så många författare, torde säkert känna den fara man löper att förfalla till underlighet och obegriplighet, när man lever ensam med sin fantasi i andlig isolering. Man måste komma i beröring med publiken och kritiken för att rätt kunna bedöma sig själv och avslipa de oformligheter, som vidlåda en diktning, vilken växer vild. Jag vet mycket väl att det givits och givs författare, som i enslighet och isolering förmå uppfostra sig själva, för att sedan med ett slag uppträda som mästare. Men det är ett särskilt slags naturer och till dem hör utan tvivel Heidenstam — han besitter en viss förnäm självkänsla, som är honom medfödd.»

Fröding hade önskat få ut samlingen redan på hösten, men förlaget ville dröja till påföljande vår, varför Fröding återtog sitt manuskript för att ytterligare ändra och förbättra. Han begav sig till Norge och stannade där över vintern. Därifrån sände han det slutgiltiga manuskriptet i februari 1891 och i maj kom boken ut.

Dessförinnan hade Fröding offentliggjort ett par uppsatser i tidskriften »Ur dagens krönika», som äro ytterligt viktiga som uttryck för hans konstnärliga och humanistiska åskådning. Den ena heter *Naturalism och romantik* (augusti-septemberhäftet), den andra *Om humor* (november-decemberhäftet 1890), och de äro ett slags öppna förklaringar av den debuterande skalden.

»Naturalism och romantik» tog Zolas »La bête humaine» till utgångspunkt för reflexioner över det litterära läget. Fröding analyserade boken med

sidoblickar hän på Zolas tidigare verk och kom till slutsatsen, att Zola ingalunda inskränkt sig till att skildra det vanliga livet, att noggrant och insiktsfullt återge verkligheten. Han har tvärtom framställt en abnorm modifikation av denna, en sällsam hoplänkning av brott, knuten till och på ett mystiskt sätt sammankedjad vid en viss skådeplats, en viss yrkessfär och överskuggad av symbolikens fantomer. »Mig synes det vara i stick och stäv mot naturalismens grundsatser, men däremot i full enlighet med den tro på den individuella fantasiens suveräna rätt att styra och ställa efter behag, som innebor hos en romantiker,» skrev Fröding, och fann, att Hugos »Notre Dame», Hoffmanns »Elixire des Teufels» och Bulwers »A strange story» äro i lika hög grad naturalism.

Om då »Zolas författareskap huvudsakligen är ett den fria fantasiens och den godtyckliga personliga viljans verk — vad återstår i så fall av naturalism?» frågade Fröding, och svarade själv: *tekniken*, som ger fasthet och trovärdighet även åt det overkligaste, åt det drömda och diktade. Naturalismen är endast fyllnaden av de ökade kraven på illusionsförmåga. Naturalismens teori anser han ha delat öde med systerteorin, den rena materialismen. Denna var en brukbar hypotes i vetenskapens tjänst, men visade sin ohållbarhet inom filosofin och som världsåskådning — naturalismens teori gav »det diktade största möjliga likhet med verklighet i yttre mening, men den har icke förmått att ingjuta något ytterligare liv, utan snarare hotat att verka förkvävande».

Efter en skarpt underkännande dom över den fantasilösa fotograferingen i litteraturen utropade han: »Det var och är och blir ständigt den skapande fantasien och den djärva viljan, som bilda konstnären, han må för övrigt vara beväpnad med naturalistens anteckningsbok eller romantikerns magiska understav.»

Slutligen tillfogade han: »Den käcke Verner v. Heidenstam har, tror jag, utvecklat åsikter i samma stil som de här framlagda i sin broschyr 'Renässans' och min artikel torde därför måhända betraktas som onödig. Likväl torde det icke vara ur vägen att såsom jag har gjort genom jämförelser närmare ingå på den fråga han väckt till liv. I vilket fall som helst blev jag vid läsningen av Zolas bok så livligt övertygad om det rättmätiga i herr v. H:s opposition mot teoritrons herravälde, att jag icke kunde tillbakavisa lusten att själv dra ett strå till stacken.

På någon Renässans i konst och litteratur är jag emellertid icke böjd att tro. Åtminstone äro inga synnerliga tecken till en sådan att förspörja i dessa tider, då intressepolitiken uppslukar allt, och jag tänker att det behövs en starkare andlig strömning än den, som hittills blivit iakttagen, för att åstadkomma en pånyttfödelse.»

Det var Heidenstams första och som jag förmodar mest betydande erövring för sin opposition, hur föga förhoppningsfull Fröding än var. Han kunde för resten lätt finna de allra färskaste bevis för att Heidenstams mål betraktades som en dårskap — i samma häfte, där hans uppsats stod in-

förd, förklarade G. K. H—n, att Heidenstam »har ingen aning om vad striden mellan gammalt och nytt i litteraturen verkligen gäller», att »i skönlitteraturens utvecklingsfaser formen alltid är och måste vara en mycket underordnad sida» och att »versens väsentliga företräde framför prosan har med prosastilens ständigt växande förfining alltmera försvunnit och i våra dagar är det i det allra närmaste betydelselöst». Hm. Det sistnämnda var inte minst oroande för Fröding, som bl. a. av Bonnier blivit upplyst om, hur ringa avsättning diktböcker i allmänhet hade i Sverige och av detta tidens och den härskande litterära smakens förakt för vers drevs till den förtvivlade uppfattningen att det var bäst han inte skrev poesi, när ingen läste sånt.

Emellertid utvecklade han i uppsatsen »Om humor» hela sin litterära uppfattning, och den gör intryck av att vara ett företal till den påtänkta diktsamlingen. Den börjar med att framhålla, att humorn i våra dagar är tillåten bara om den nyttjas i moraliskt syfte. Ingen törs vara humorist för humorns egen skull, upplösande allt disharmoniskt, vrångt och eländigt i ett stort alltomfattande, allt förlåtande skratt. »Vem skulle i vår tid våga framställa en skara fyllbultar och glädjeflickor så som Bellman framställt dem — förkomna, bedrövliga varelser, men älskvärda i all sin löjlighet, och fullkomligt odömda i sedligt avseende? Stackars fader Movitz, stackars Ulla Vinblad — hade ni råkat i händerna på nutidsdiktare — huru skulle de icke karvat och dissekerat eder

ock uppvisat hur komplett förkastade och ömkliga ni äro — djuriska förnedrade varelser, ej värda annat öde än 'stöbesleven'. Och ingen skulle vara glad i er och älska er trots allt ert elände — utan alla skulle vända sig ifrån er med avsky och spotta och säga emellan sig: si dryckenskapen och köttsens begärelser äro stora laster, låter oss bli goodtemplare och låter oss upprätta en midnattsmission och ett Magdalenahem, hundra alnar långt och femtio alnar brett och trettio alnar högt och en tvärhand därtill.»

Det är verkligen frestande att anföra hela uppsatsen, som med växlande bilder alltigenom är fylld av detta enda patos: humor, det är kärlek, det är försoning mellan människorna, humorn kommer människorna att känna sig vara av samma bräckliga släkte allihop. Humorn är en genväg till det som all sedlig strävan syftar åt: att slipa av själviskheten och stärka samhörighetskänslan. Det stora exemplet, den yppersta varelse som humorn framfött, är Falstaff. Vi ha icke lust att säga ett ont ord om honom, fast han är ett bylte av osedlighet, lögn, skryt, feghet och låghet. »Och vore vi alla i stånd att på samma sätt betrakta varenda människa, vi mötte, höga och låga, onda och goda — vore vi i stånd att fullkomligt bortse från fel och brister och blott känna ett obeskrivligt behag, ju förvändare och skröpligare de uppförde sig — vart toge det då vägen med själviskheten och hatet och föraktet? De vore förvisade ur världen för alltid.»

Överallt, slutar han, där humorns hemliga

brödraskap finnes tillstädes, där »är livet icke mer ett torrbränt helvete, sådant det med sanning men ensidigt skildras av naturalister och asketister i kapp. Humorn är hundarna, som slicka såren på den lidande Lazarus, och vänligare än den kristliga kärleken aktar den icke för rov att skänka den rike mannen den vattendroppe, efter vilken hans tunga trådde i den eviga elden.

Sedlighets- och sanningssträvandet i litteraturen må ha sin uppgift att fylla. Men det får icke bli enahärskande i sin ensidighet, ty livet är icke ensidigt utan oändligt mångfaldigt. Den fria skönhetsdriften må ha sitt fria spel och den humoristiska gåvan må utveckla sig i all sin fylliga kraft, ty den tillspetsade kampen för tillvaron behöver nu mer än någonsin en infusion av försonlighet och ädelmod, vilka äro huvudbeståndsdelarna av humor vid sidan av det estetiska elementet.»

Det är Fröding hel och hållen. Hans ödmjuka: *homo sum, humani nihil a me alienum puto*, hans behov av humorns försoning, hans avsky för det nådiga »förlåtandet» och nådiga straffandet, människors självtagna förmynderskap över andra lika bräckliga varelser, hans rent litterära ovilja mot »dissekerandet», allt är samlat i denna helgjutna, stilfulla och innerliga framställning, otvivelaktigt höjdpunkten av hans författarskap på prosa. En hel del av hans dikter utvecklade sedan satserna i denna artikel, som tycks ha varit obekant för dem, som följande år recenserade hans diktsamling. *En fattig munk från Skara*, *De gode och de onde*, *Den vandrande juden*, *Stôlliheta i vala* och flera andra

äro lätta att föra tillbaka hit, och påminna ibland rent av om själva ordalagen i uppsatsen.

Bellmans obekymrade humor, Shakespeares Falstaff, de voro alltså ideal för den börjande Fröding och torde ha förblivit det genom hela hans diktning — jämte Goethe, varom mera i annat sammanhang. Denna centrala uppfattning av humorn var han väl ensam om inte bara i Sverige, utan över huvud. Åtminstone skrev Georg Brandes om Frödings första diktsamling, att den egde två egenskaper, som saknades i dansk, tysk, fransk och engelsk lyrik: humor och folklighet. Det var så mycket mer betydelsefullt och viktigt. Hur avgjort Fröding än tillhörde de naiva genierna, för vilka känslan och icke idén är diktens kärna, hade han likväl sitt program fullkomligt klart redan före debuten. Det är en egendomlig motsats mellan hans tvivel på sin begåvning, sin originalitet som skald, och hans säkerhet, när det gäller de båda hörnstenarna i hans estetik: humor och musikalisk form. Han var naturligtvis mer än väl medveten om, att teorin allena verkar det visserligen icke, men genom sina långvariga litterära studier och sitt alltifrån Verdanditiden i Uppsala vakna tidsintresse hade han förts fram till en helhetsuppfattning av poesi och liv, vilken medgav en bestämt riktad vitter verksamhet, hur brokig och spridd hans första bok än föreföll. — Viktigt för kännedomen om hans teoretiska grundvalar är även ett resebrev till Uppsala nya tidning i december 1890, »Ett besök i Zwinger». I levande och varm uppskattning av vad han där såg bragte

han renässansen och dess konst sin hyllning. Denna konst gav honom intrycket att förflytta åskådaren till en omöjlig värld, som icke dess mindre ägde full verklighet. »Ty renässansens konstnärer ega naturalismens övertygande kraft i förening med romantikens obundna fantasi.» Han uppfattade naturalismens värde som en formalprincip; den gav de bästa tekniska greppen för att väcka illusion. Men den dög inte vidare. Den hade förstört slentrian och bombast och estetisk dogmatik, vilket var lyckligt. För känsla och fantasi kunde den inga lagar ge: »Jag tror aldrig att det funnits några naturalistiska diktare, utom de som inga diktare äro — — —» Den väsentliga skillnaden mellan nu och förr låg i den överhandtagande pessimismen med dess hat och hångrin. Denna ville han bekämpa.

III.

Den diktsamling, med vilken Fröding bestämde sig för att debutera, bar ursprungligen endast titeln »Dikter», men förläggaren önskade en mera klingande benämning. Fröding tyckte att »Mixtum pictum compositum» eller »Lappskojs» skulle motsvara det skiftande innehållet, men antog att det icke gick an, och föreslog då »Dragspel och Guitarr», som han strax efteråt ändrade till *Guitarr och Dragharmonika*, »vilket rent fonetiskt låter bättre». Vidare författade han en inledningsdikt till tolkning av titeln, som försågs med en undertitel: Mixtum pictum på vers. Den åttonde maj sändes för-

fattarexemplaren till honom, som fortfarande vistades i Norge.

Framgången var ju stor och kritiken genomgående gynnsam. Med undantag av Heidenstams »Vallfart och vandringsår» tre år tidigare hade nog ingen förstlingsdiktbok väckt sådan uppmärksamhet och den dom Fröding önskat sig avkunnades av enhällig nämnd: Sverige har fått en ny skald. Fröding skrev själv sedermera om sin diktsamling: »Den skulle förmodligen delat öde med de flesta av sina likar, om den icke bland annat innehållit den stolliga positivvisan om mister Johansson.» Det ligger en liten smula bitterhet bakom dessa ord. För Fröding var det icke oblandat behagligt, att man nästan uteslutande fäste sig vid de humoristiska dikterna och Värmlandsbilderna, och han tyckte att kritiken var ingenting att rätta sig efter. »Det är bäst att skriva precis som man har lust.» Han tyckte sig finna, att man i Sverige inte hade någon smak för verklig lyrisk poesi, men väl för det målande drastiska. Den mest förstående granskningen var en vänkritik av Richard Steffen i Uppsala nya tidning; för resten anmäldes boken med mycket erkännande av Georg Nordensvan i Aftonbladet (»en ny personlighet inom vår litteratur»), Karl Warburg i Handelstidningen, Ernst Gråsten i Nya pressen, Emil Kléen i Nyaste Kristianstadsbladet m. fl.

Emellertid var avsättningen till att börja med inte alltför uppmuntrande. Det är visserligen sant, att »Guitarr och Dragharmonika» vart mycket populär, men det gick inte i en handvändning att

få den 1500 ex. starka första upplagan slutsåld; först efter två år kom andra upplagan — något som i alla fall betraktades såsom nästan ett underverk. Och han gjorde sig ingen otidig brådska med att slunga ut en ny diktsamling.

I stället återinträdde han på sensommaren 1891 i Karlstadstidningens redaktion och fortsatte sitt synnerligen flitiga författarskap som kåsör och någon gång skald.

Naturligtvis var det många större litterära planer, som fingo skjutas åt sidan för det dagliga tidningsmannavärvet. Dock är det inte alldeles osannolikt, att de stannat vid brottstycken, även om han fått ägna sig åt dem, ty hans hälsa var alltjämt vacklande. På våren 1891 funderade han på att skriva en samling lustiga smånoveller i sextonhundratalets anda och språk, närmast en kuriositet, något i samma stil som Balzacs Contes drolatiques. Det är ett av de många uttrycken av hans förkärlek för gammaldags saker, varom »En liten comedia» och andra dikter i »Guitarr och Dragharmonika» vittna. Bristen på gammal litteratur var emellertid ett hinder — Comedian fullbordade han i trots härav under Görlitztiden. Året efter sysslade han däremot med ett större prosaarbete, en roman, som han likväl tills vidare lade å sido på hösten samma år; om han verkligen funderat på en stor komedi och ett stort sorgespel, varom antydningar finnas, ha dessa planer säkerligen aldrig nått ens fragmentarisk verklighet. Själv hade han ofta en nedstämmande känsla av att tidningsarbetet tog anda och kraft ifrån honom,

och han vantrevs i Karlstad. »Till sist blev mig Karlstad så odrägligt, att jag skuddade stoftet av mina sålor,» skrev han från Edane i april 1892, »och drog hitut i ödemarken för att leva som eremit och försöka samla mina krafter till blivande litterära storverk. Det fördömda klownyrket följer mig emellertid ända hit och jag måste då och då upp och sprattla och grimasera i det trapets, som kallas Karlstadstidningen.» »Jag går här och fördärvar min fantasi och mitt språk med de ohyggliga landsortskrönikor och när jag skall till med mina storverk [romanen eller sorgespelet] är jag redan uttröskad,» skrev han i december samma år. Ett mindre prosaarbete hade han likväl lyckats fullborda utanför tidningen under detta år, nämligen den skrift över Burns, som ingick i »Verdandis småskrifter» såsom n:r 44 och där han meddelar en del av sina tidigare översättningar från den skotske skalden.

Av Frödings tidningsartiklar från denna period är det ett icke ringa antal, som har betydelse för bilden av honom — även om de äro flyktigt nedkastade och prosaformen dock icke är hans andes modersmål. Småningom vart han likväl friare och säkrare på sig själv även som krönikör och brydde sig inte om att roa i främsta rummet. Han skrev som förr om all världens ting, men han begagnade alltmer tillfället att uttrycka sitt eget jag. En översikt av dessa artiklar kan här naturligtvis bara bli mycket flyktig, men synes mig ändå inte kunna undvaras, därtill tog hans tidningsarbete alltför mycket av hans tid och tankar.

Från hans upprepade besök i Norge och de ständiga unionstvisterna härleda sig många både allvarliga och skämtande artiklar. Hans uppfattning sammanföll givetvis i det hela med tidningens, men det var inte mest politiska synpunkter, som kåsören gav ordet åt, utan allmänmänskliga. Han kunde uttrycka en förhoppning att unionen måtte upphöra därför att en ständig tvistan förbittrade och förgiftade båda folken, men han ansåg att svenskar och norrmän fullständigade varann och därför behövde varann. »Det skulle icke hava skadat,» skriver han, »om den norske anden, vars sedliga styrka så lätt slår över i högmod och trångsinnad moralisk dogmatism, fått en infusion av Bellmans allförlåtande humor, Tegnérs älskvärda kvickhet och frihetsglada, om ock alltför storaktiga levnadslust, av Viktor Rydbergs förnäma klarhet och skönhetssinne och Strindbergs djärva skoningslöshet mot alla tyranniska dogmer.» I brev till Heidenstam skrev han, att han var »led vid det seminaristiska och amerikaniserande i den norska demokratin», ehuru han inte heller kan känna sig glad över förstakammarhållningen i Sverige. I litterärt hänseende tyckte han, att vi visade bristande självkänsla: »Norge kan, ha haft en stor period med stora personligheter och ett friskt flödande källsprång, men vår tid kan komma igen och det föraktfulla nedblickandet från Dovre är icke precis så alldeles berättigat. Vi äro i alla fall mer mångsidiga och inte så förskräckligt begravningshögtidliga.» »Nationalhat och nationalskryt» var honom vidrigt, och han lät både Björnson, Kielland och Garborg

få höra mycket beska saker för smädelserna mot Sverige och deras övriga »patriotvrövel». Han dömde också en hel del poesi hänsynslöst strängt trots dess patriotiska syftning. Bland annat ogillade han personifikationer sådana som Svea, Italia m. fl.: de verka osant och olevande, »de ha ingenting av de gamla gudarnas och gudinnornas liv och individualitet, de hava ingen fysionomi, bara konturer av ett ansikte. De äro icke produkter av fantasien, utan av det lärda pedanteriet, som ville efterhärma den grekisk-romerska efterklangstidens platta symbolism.» Bland hans norska intryck finns även en dikt på norska, en förtjusande liten visa om en ung flicka, kallad *Chrysantemum.*

Bland politiska artiklar för övrigt märkes en ledare om *Kvinnosaken*, präglad av Frödings vilja att vara rättvis mot alla och uttryck för hans uppfattning att varje människa skall ha rätt och tillfälle att utveckla sig enligt sin natur. Redan på våren 1889 hade han förklarat i ett brev: »Jag räknar mig till dem, som önska, att alla stängda dörrar skola öppnas för kvinnorna och att de må få utveckla sin förmåga på alla sociala verksamhetsfält. Däremot,» fortsätter han, »känner jag mig icke synnerligen chevalereskt stämd mot en del av det de redan frambragt i skrift och handling, och jag ser gärna, att de röna kritik, när de bära sig galet åt.» *Den mänskliga dumheten* heter en annan individualistisk artikel, tillkommen med anledning av Ravachols attentat. Med en hos Fröding ovanligt häftig ton polemiserar han där mot

de nya förbud och tvångslagar, som förordats på grund av anarkismen. »Den har firat orgier av dumhet och galenskap,» »gorillan Ravachol» har vantolkat en människovänlig idealists utopier till sprängbomber, och reflexen av detta blir, att de styrande »i stället för att nöja sig med att fånga och oskadliggöra gorillan, falla de på den galna tanken att tillintetgöra allt som kan missförstås av en gorilla — och det är mycket det, och så går förföljelsen lös mot allt tal och all skrift, som möjligen kan missförstås av enfaldigt eller förvridet folk — censur och polisförtryck släppas lösa och bära sig ungefär lika förnuftigt åt som någon Ravachol, och så blir det ett sådant utmärkt tillstånd av andlig trånghet och på djupet sjudande jäsning». Han nämner som exempel det franska förbudet mot Gerhart Hauptmanns skådespel och samma »fria» republiks censurstrykningar i Ibsens »En folkefiende». För honom som för Thorild är det ohyggligare att tankefrihet och yttrandefrihet skola iklädas tvångströja, därför att dårar höra och läsa som dårar, än att brott begås.

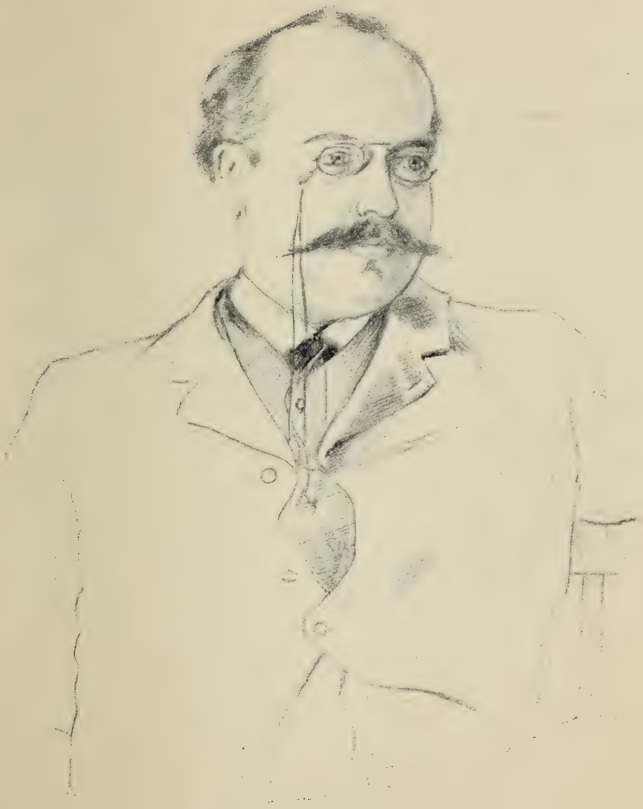
Kyrkliga frågor bedömde Fröding med samma individualistiska motvilja mot allt tvång och en påtaglig sarkasm, så snart han tyckte sig finna att tro och övertygelse behandlades med reglementarisk själlöshet eller patriarkalisk hänsynslöshet. Han medgav, att frågan om skådespels uppförande på helgdagar var ganska oviktig, men hemställde, om det inte möjligen var mer religion i ett muntert lustspel, uppfört på själva långfredagen, vilket gör människorna glada och godmodiga, än en surmulen

predikan, som dödar med sin ledsamhet, eller en kyrklig debatt om bisaker, som upphöjas till huvudsaker.

Med mycken indignation beskrev han också en kunglig älgjakt med dess massmord. Han gjorde sig lustig över de s. k. moderata, och när de konservativa uppträdde som varma reformvänner, gycklade han med detta något senkomna intresse och liknade dem vid de bekanta karabinjärerna i operetten. Vips flög hans fantasi av med honom och prosan förvandlades till vers:

> Vi känna dig till fullo,
> don Trasca Patrullo,
> vi känna dig, du barska, du morska patrull,
> den gamla barska skaran,
> som gick så morskt i faran,
> med bistert mod i minen och ögonrull.
>
> Karbinerna de smullo,
> don Trasca Patrullo
> befallde: »gå på, rensa snåret rent!»
> De letade förstås med
> mod och hade bloss med,
> men ingen var att slåss med —
> »Så komma vi, så komma vi alltjämt för sent,
> alltjämt, alltjämt, alltjämt för sent!»

Med godmodig och raljant humor förklarade han sitt system i *Om jag var kung*. Då skulle han upplösa unionen: »far i frid, kära norskar, vi önska eder lycka och välmåga, men vi vele icke veta av er»; om Ryssland hotade, skulle han helt enkelt muta Pobodobodomoschew och regeringen och generalstaben. Vår här kunde då nyttjas till

Gustaf Fröding.

Teckning av Karl Erik Törner, 1894.

ingenjörs- och lantbruksarbeten; riksdagen skulle avskaffas och ersättas med cirkulär och kommunala omröstningar, intelefonerade till regeringen; de olyckliga riksdagstalare, som nödvändigt ville höra sin egen röst i tillkrånglade satsfogningar, finge tala på sin egen bakgård. Religionen skulle bli privatsak enligt Fredrik den stores recept. I skolorna skulle latin och katekes bort: »Vi vele icke, att våre käre undersåtars barns tankar skola formas efter ett längesedan avsomnat, halvbarbariskt folks grammatiska regler.» Och alla skolbarn skulle ha en timmes lekrast mellan var lektion och fyra månaders ferier mellan var termin. Och det skulle förbjudas att göra dem krokryggiga och svagsynta och levnadströtta i förtid. Akademierna i konst och vitterhet skulle förständigas att låta alla smakriktningar åtnjuta samma rättvisa: »Vi uttala vårt nådiga välbehag över Viktor Rydberg såväl som över August Strindberg, över Gustaf af Geijerstam såväl som över Verner von Heidenstam och Selma Lagerlöf.»

Kvinnorna slutligen skulle få bli biskopar och spårvagnskuskar och allt vad de rådde med. För att inte dessa sysslor skulle alldeles föröda all fägring, skulle han inrätta akademier för kvinnlig gratie och plastik och utfästa belöningar för dem som besökte dem och storartade pris för dem som nådde någon högre grad av kvinnligt behag. »Och den biskop eller spårvagnskusk som bäst och vackrast orkade bevara sin kvinnliga skönhet i mässkjortel eller kusklivré, den skulle jag upphöja på tronen vid min sida. Och sedan skulle

jag abdikera och draga mig tillbaka till privatlivet, ty hur det är, så är det rätt besvärligt att vara kung.»

Andra artiklar ha en allvarlig, ytterst personlig prägel. En sådan är *Skuggans land*, en gråvädersstämning och på samma gång en analys av det tryck på lynnen och liv, som sollöshet och köld utöva i Norden:

»Bergen och skogen förlora kontur och färg och förvandlas till obestämda mörka massor, som likna molnen däruppe. Vattnet glittrar icke mer. Fåglarna äro döda eller utvandrade till långt avlägsna länder. Eller också sitta de sorgsna och tiga i skymundan. Ingen vårdar sig om att sjunga — icke ens sorgsna visor, som kunde trösta med vemodiga tonfall.

— — — — — — — — — — — — — — —

Och tankar och känslor och önskningar och aningar de bliva matta och dunkla i skuggans land. Kärleken är blodlös, tanken grubblar i det djupa och vågar icke sträcka ut vingarna till djärv flykt mot höjden — den är en flädermus som flaxar i mörkret, icke en örn som höjer sig över bergens högsta toppar. Och själva lasterna äro dåsiga hängsjukdomar, icke den varmblodiga lidelsens överdrifter, hatet är dolsk och mulen bitterhet, maktlystnaden en tungsint strävan att skaffa sig en bekväm plats att sova på. Glädjen är en söndrig självironisk galgenhumor, icke ett sorgfritt välbehag.»

Och trots ansatser till skämt är det starkt personlig antipati över *Förmyndarmänniskan*,

Homo dominans, den som har de dryga avgörande tonfallena i rösten, förmågan att betrakta alla andra ovanifrån, som har alla rätts- och sanningsbegrepp upplinjerade i kolumner och slår upp i sin stora bok och dömer — att vid varje särskilt tillfälle rådfråga sanning och förnuft kommer inte i fråga. Det är förmyndarmänniskan som gör livet outhärdligt, ty han finns överallt, var två eller tre äro församlade, det är han som gjort religionen till en skolbok, vetenskapen till ett hantverk och skrivit apoteksrecept för litteratur och konst.

Stundom skrev Fröding berättelser, en sorts noveller eller skisser utan sträng komposition. De äro lika växlande till sitt värde som till sitt innehåll: skolpojksstreck, som han erinrar sig och återberättar med blitt vemod; en studentjul i Uppsala; en provryttares kurtis med uppasserskorna på hotellet; den fingerade mister Johanssons självbiografi och skildring av sitt besök i Sverige, samtliga i koncentration och intresse i allmänhet underlägsna hans Värmlandsskildringar, av vilka ett urval ju är allmänt bekant genom de två samlingarna *Räggler å paschaser.* Av säreget intresse däremot är en sådan skiss som *Fångar*, en scen från sanatoriet på sluttningen av Riesengebirge. Den som presenteras såsom författarens talrör är en illyrier, en ung man med flödande tunga och en färdig teori om människorna. Det finns bara två slag av människor: arbets- och samhällsmänniskorna, som gräva och bygga, filistéerna, de kloka och ordentliga äro det ena slaget. Det andra slaget är

jägarmänniskorna, de som aldrig haft ro att sitta och tälja vid elden, att mura, gräva och odla. En gång voro de de starkaste, voro hjältar och adel, fria och lyckliga. Men så blevo de övermannade och instängda, avspärrade från varje verksamhet efter sitt sinne. Somliga grämde sig och vordo grubblare; andra läto tankar och fantasi gå på äventyr och kallades diktare, konstnärer; andra däremot sökte döva sin oro med lättsinniga nöjen och starka drycker; ännu andra gjorde uppror, förbröto sig mot lag och rätt; några förde ett planlöst irrande liv — bohemianerna; men alla äro de av samma släkt, Nimrods efterkommande. Den personliga tonen över talet om »vårt folk, skurkarna och odågorna och konstnärerna» och den lidelsefulla energin i stilen, så sällsynt i Frödings prosastycken, göra skissen märklig. Den hörde i själva verket till den påtänkta romanen.

Av den stora mängden kritiker är det endast ett fåtal, som erhållit någon djupare grundläggning. Bland tidningsbidragen är det knappt mer än en artikel om Tolstoy, en uppsats om Ibsens »Bygmester Solness» och några Björnsonsdiskurser, som äro avsevärt utförliga. Därtill komma ju som bekant några större litterära avhandlingar på annat håll: *Strindbergs lyrik* (i »En bok om Strindberg»), *Fredrek på Ransätt* (i »Ord och Bild»), *Heidenstam* (»Grillfängerier») och den redan nämnda skriften om Burns.

Tolstoy, som Fröding mycket intresserat sig för (*Den ryske anakoreten* är i själva verket Tolstoy) ansåg han för en av världslitteraturens störste —

fastän vanvettigt ensidig — därför att hans förmåga av att skildra liv och människor illusoriskt är så stor, ja, enstädes drog han sig inte ens för sammanställningen Shakespeare och Tolstoy. Men samtidigt opponerade han med styrka mot Tolstoys lära om att författaren skall vara en uppfostrare, en lärare. Detta syntes Fröding för anspråksfullt: lärarvärdighet tillkommer ingen människa, varken författaren, prästen eller någon annan »utom allmakten i naturen». Författaren »uttalar sitt hjärtas tankar och känslor inför likar, alls icke med anspråk på att undervisa, utan endast på grund av behovet att ge uttryck åt sitt inre liv». Fröding hävdade för övrigt med styrka betydelsen av Tolstoys radikala religionslära såsom egnad att väcka nya tankar hos dem som bara tänkt om gamla. Själv uppskattade han mera den plastiska konstnärligheten i hans skildringar.

Även hos Björnson fann han alltför mycket tendens, särskilt i de senare böckerna. I det enda föredrag, som Fröding hållit — i logen Ægir i Karlstad 26 febr. 1893 — talade han om Björnson som skald: om hans präst- och storbondearv, framhöll hans okonstlade språk och innerliga förbindelse med naturvärlden, det osammansatta och omedelbara i hans känslor och uttryck för känslor. Det är ganska ofta, som Fröding särskilt betonar det tomma och onaturliga i de ofta upprepade s. k. poetiska fraserna. Då han recenserade Brånaskalden, som till stor del upprepade tegnérska och wallinska klangramsor, skrev han bl. a.: »De flesta diktförsökare av allmogeklass ha ingen aning om

den myckna onatur som regerar i de bildades diktning, utifrån importerade stämningar och tankar, tysk och fransk klang i versen.» I allmänhet ytterligt mån om att söka vara rättvis och ge erkännande, där det fanns en möjlighet, kunde han någon gång skärpa sitt omdöme just då han tyckte att en författare bara kom med idisslan av redan sagda saker. »Möjligtvis är jag för skarp,» skrev han till svar på en förebråelse i denna riktning, »mot en viss sorts litteratur, t. ex. Christer Svahn och Mathilda Roos, emedan jag tycker att där göres anspråk på djup, som inte finnes, och att där ingen enda gnista av verklig originalitet är att upptäcka, ehuru det är ganska väl skrivet och hopsatt» (november 1891).

I omdömet om Bååths »Marit Valkulla» där han fann mycken självständighet, men åtskilliga brister i formen, lät han därför den förra egenskapen fälla utslaget till arbetets förmån, men passade på att göra ett skarpt allmänt utfall mot det traditionella poetiska språket:

»Man måste vara frigjord från den uppfattningen att poesien är bunden vid vissa ord som anses hava en vacker klang och ofta använts av våra förnämsta skalder, vid vissa alltid återkommande bilder och uttryckssätt och vid en viss uppskruvad stämning, som förvärvas genom att flitigt läsa andras poesiböcker och kommentarer över sådana. Att en slik frigörelse icke är förenlig med C. D. W:s uppfattning det har han själv nogsamt visat genom sina diktsamlingar, övergjutna som de äro av efterklangspoesiens ljuvligaste 'serladagg'.»

Ola Hansson tog han gärna i försvar, emedan han tyckte, att man i Sverige behandlat honom orättvist och skymfande, något som han likväl fann förklarligt genom »de extravaganta underligheterna i hans första omogna arbeten och det självkära övermod, som alltid varit och ännu tycks vara en av hans mera framträdande egenskaper» (1892). I »Ung Ofegs visor» tyckte han att »lidelsen tar sig äkta ut, språket är energiskt och konstnärligt». Anna Wahlenbergs skisser fingo också varmt erkännande: »Det är ett skimmer av kvinnlig älskvärdhet över dessa skisser, behagfull humor och fin känslighet,» varemot Axel Lundegårds »Titania» fick uppbära anklagelserna för »för många ord, ord, ord, för litet liv och för litet konstnärlig sanning».

Oväntat skarp var också hans anmälan av Oscar Levertins »Legender och visor». Diktsamlingen tycktes honom på ett alltför konstlat sätt återuppväcka en föråldrad romantik, han nämner den rent av som Novalisgengångare. Levertin tog sig hårt av Frödings anmälan och lät förstå att han misstänkte jalousie de métier. Detta gjorde Fröding mycket ont, han gick till rätta med sig själv och kunde ej annat än frikänna sig; han tyckte att Levertin var en begåvning, av hög rang till och med, men att den gruvligaste onatur huserade i dessa »katolska sorgdikter». Mellanhavandet uppgjordes brevledes genom ömsesidig förklaring: Levertin, som till Fröding översände Viktor Rydbergs och Carl Rupert Nybloms lyckönskningar, erkände att han ej egde förutsättningar att

fullt uppskatta Frödings diktning, och Fröding å sin sida avgav denna bekännelse: »Jag är för närvarande förälskad i Goethe och det gör kanske sitt till att jag icke riktigt förstår dem som äro honom olika. Vad som isynnerhet stötte mig bort var dels det alltför forcerade i sorgstämningens uttryck, dels det alltför effektfulla i själva färgläggningen. Hans estetiska uppsatser och böcker har jag alltid ansett vara av allra bästa slag.» Senare, 1897, skrev Fröding enskilt om Levertins Bellmansuppsats, som han tyckte om, och Rococonoveller (»Det där om Waldius gjorde mig verkligt gott i själen — måttfull humor och graciös skälmaktighet, att icke tala om den utmärkta stilen och tidsfärgen). Så underligt det än kan låta har jag själv blivit en smula levertinare i ett och annat på sista tiden,» säger han om sin vittra smak.

Goethe und kein Ende. Goethe är en gestalt, som Fröding ofta kommer tillbaka till. »Förr var Heine mitt skyddshelgon — nu är det Goethe hiin gamle», bekände han nyårsdagen 1891 i ett brev till Rickard Steffen. Strax efter sedan »Guitarr och Dragharmonika» getts ut, skrev han: »På senare tid har jag läst mycket av Goethe — den vise, den stolte, den rike, den gode — Wolfgang Apollon — och jag tror att jag tagit mycket intryck av honom.» Just på våren hade han skrivit *Friederike Brions visor* och i tankarna sysslat mycket med den tragiska Sesenheimidyllen. Mot slutet av samma år skrev han, att han förr inte riktigt förstått förhållandet mellan Goethes »uppsyn av Geheimerath och hans revolutionärt geniala personlighet». Nu

Gustaf Fröding.

1895.

insåg han att tidsförhållandena gjorde, att Goethe kunde vara friare i innersta, mest personliga mening som minister hos en liten tysk furste än om han varit sansculott: »I det hela har ingen levat manligare och självständigare än han. Jag kände mig till en början bortstött av det *enkla* hos Goethe — jag har sväljt hela raffinementslitteraturen under detta århundradet och var för den skull förvänd (delvis åtminstone). Numera vet jag ingen lyrik jag sätter så högt som Goethes, där natur, lidelse, naivitet, konst, ädelsinne och djupsinne förenat sig. Jag vet intet mer gripande och på samma gång trösterikt än Faust.» — I sina Friederikevisor sökte Fröding att också själv nå den största enkelhet.

I en krönika om *Skaldernas förnedringstillstånd* det då de voro bundna vid mecenater, upprepar Fröding sitt uttalande om det revolutionära i Goethes alstring:

»Själva Goethe, skaldernas skald, hade litet tycke av furstlig taffelpoet. Han hade visserligen tillräcklig höghet i sig att snarare ta sig ut som furste bland hovmän än hovman inför furstar, när han befann sig i furstesällskap, och han har inlagt hela sin revolutionära själ i det mesta han skrivit, ehuru på ett sådant sätt att ingen av de höga herrarna och få av de övriga samtida hade en aning om de tankeomstörtande och trosrevolterande sprängbomber han förstuckit i de välsvarvade satsfogningarna och i de vackra visorna och dramerna. Ingen revolutionsmakare på barrikaden eller tribunen har haft så mycket revolution i sig och gjutit in så mycket (från räddhågat folks synpunkt)

farligt sprängämne i samtid och eftervärld som hans excellens geheimerådet v. Goethe.» I ett brev vid jultiden 1891 jämförde han Goethe och Viktor Rydberg, vars »Vapensmeden» han fann svag: »Tacka vet jag ändå Goethe hin gamle — jag blir allt mer och mer hans ödmjuke beundrare. Han vände sig aldrig bort från livet, han såg dess värsta brott rakt i ansiktet och formade sedan levande människor med gott och ont i själ och sinne — man tror på dem — han skyr icke dissonanserna, om än så skärande (se Faust), men det kom ändå harmoni fram — Goethe är realist och idealist, Rydberg endast idealist och därför av lägre ordning.»

Om Strindbergs författarskap uttalade sig Fröding flera gånger, utförligast i den nämnda uppsatsen. Det väckte hans harm att Strindberg behandlades med orättvisa och att hans diktning underskattades: »Det kunde hava varit tillräckligt om man utöst sin vredes skålar över de osmakligheter och absurditeter, som onekligen vidlåda dessa arbeten (Giftas, Tjänstekvinnans son). Strindberg har anlag för sjukliga överdrifter och är i allmänhet icke nog lugn och samlad för åstadkommande av helgjutna diktverk.» (1888.) För att medverka till en gynnsammare och riktigare uppskattning av Strindberg i Sverige planerades 1891 en bok, till vilken olika länders författare skulle bidraga. Efter många svårigheter av olika slag uppdrogs redaktionen åt Fröding, som åtog sig besväret, då han icke tyckte sig kunna neka: »Men mycket obehag får jag nog både före och efter utgivningen. Strindberg blir arg, författarna bli

arga, allmänheten blir arg. Men det kan nu inte hjälpas,» skrev han. Han lyckades fullborda verket, och boken utkom 1894. Där framhöll Fröding, att ett lyriskt — d. v. s. efter hans tolkning av ordet: starkt- och djupt-känsligt — drag är kärnan i all Strindbergs alstring, att den är »lidelsens poesi». Han hävdade dock i opposition mot Strindberg och andra den bundna formens betydelse och beklagade, att Strindberg så ofta vårdslösat formen och liksom med flit fördärvat den verkan han velat åstadkomma. Men dessa formella brister kunde icke förta intrycket av äkthet och ursprunglighet, vilka göra honom till en av de yppersta.

De två folklivsskildrare, Burns och Fredrek på Ransätt, som Fröding skildrat, äro ju hans föregångare, och det har ur denna synpunkt sitt stora intresse att se hans omsorgsfulla värdesättning av det folkliga elementet eller det episkt karaktäristiska i Dahlgrens visor, liksom hans beundran för Burns' utomordentliga lyrik. Över huvud taget göra hans kritiska uppsatser aldrig anspråk på att vara annat än subjektiva tycken.

Av sina jämnåriga recenserade han, utom Levertin, egentligen endast Selma Lagerlöf, vars »Gösta Berlings saga» han anmälde med värme, ehuru i korthet — han anmärkte särskilt med sympati, att författarinnan mot sina figurer visade ett moraliskt ädelmod à la Goethe och Verner von Heidenstam — och Heidenstam som otvivelaktigt var den samtida svenska författare, som Fröding hyste den största sympati för. Såväl »Hans Alienus» som »Dikter» anmälde han med ovanlig bredd och entusism. Han fann

givetvis även därvidlag tillfälle att betona sitt *præterea censeo:* det musikaliska i den lyriska formen, men uttryckte samtidigt sin obegränsade beundran för den underbara »Morgonen», »Pilgrimssången», »Jairi dotter» och många andra dikter. Heidenstam, förklarade han, har något av renässanstidens värme och konstnärliga kraft, något av dess konstnärers djärva och storslagna fantasi. Han frammanar därför »scener och gestalter av underbar klarhet och konstnärligt sann och verkningsfull skönhet, i vilka framställningens nobla stilfullhet tävlar med dess livskraftiga originalitet». I »Hans Alienus» såg Fröding »ett memoarfragment, vilket kastar belysning över en av våra älskvärdaste och mest sympatiska skalder. Allt som rör själsliv och levnadsöden hos en av dessa 'ungezogene Lieblinge der Grazien' skall länge förbliva föremål för sympatisk forskning och det med rätta, ty de äro sammansatta av det finaste stoff naturen har att erbjuda och hava mycket att lära oss andra i avseende på det ädlaste och bästa inom oss — och det även i de fall då de fela och misstaga sig.»

I augusti 1895 sände Fröding Heidenstam ett långt brev, med en översikt över deras »medbröder av skrivarekasten». Några utdrag kunna fullständiga bilden av hans kritik: »Snoilsky lät aldrig 'sitt unga lejon ta ut språnget' till den absoluta friheten . . . Han är nog en verklig skald, men icke mycket stor, tycker jag. Han är ju fin och ädel och smakfull och hade i sin ungdom en viss skönhetsentusiasm, som göt friskt liv i den gamla döende tegnérismen och efterklangsroman-

tiken. Han kanske har haft en större och starkare våg i sig, men den måtte ha stillnat av, innan den hann fram. De där 'svenska bilderna', som enligt den officiella smakdomen skola vara den fulländade och fullt utsprungna blomman av den fullmognade store skaldens mästerskap, äro icke i *min* smak — det högtbestövlade sporrklingande stampet i 'Herr Jans likfärd' är det enda som jag för ögonblicket erinrar mig som förträffligt. Ungdomsdikterna från Italien på 'Lavandaja' och 'Chiaja' tycker jag bättre om och de spanska sonetterna glädja mitt hjärta med sin eleganta gratie och skälmaktighet.

Rydberg har något av stor skald i sig efter min mening och även av stor man, men det är något försiktigt med honom, som icke tillåter honom att slå några riktigt stora slag — somt är ren samvetsömhet, men somt är visst bara brist på djärvhet. Bland hans dikter vet jag somliga, som höra till det bästa vi ha — icke de vanliga deklamationsnumren 'Sist på löddrig häst Dexippos' etc. — utan de svårmodiga drömmaresångerna. Rydberg har sin egen art av musik och plastik och är fullt original, tycker jag, fastän hans diktion skenbart håller sig till den gamla vanliga ståtapparaten från Tegnér och Wallin — han har format den efter sitt eget 'kynne' så att den fått nytt liv och ny skönhet.»

Äldre svensk litteratur skrev Fröding om bara rent undantagsvis och då från en alltför utpräglad nutidssynpunkt; särskilda sympatier uttryckte han egentligen bara för Vitalis, vars stolta och ömtåliga självständighetsbegär anslog besläktade strängar hos

Fröding — och så naturligtvis Bellman, »den svenska lyrikens största minne». Fröding hade tydligen också ett starkt intryck av att intresset för det förgångnas vitterhet var mycket svagt; han önskade, att Love Almquist, »alldeles otvivelaktigt ett geni», fortfarande skall bli läst, men vågade knappast tro det.

Jämte kåserier och kritiker — samt namnlöst arbete — meddelade Fröding även dikter till tidningen och förmodligen har inget svenskt landsortsblad under hela senare hälften av adertonhundratalet kunnat bjuda på ett så litterärt medarbetarskap. Det dröjde emellertid, innan tidningen själv lät förstå, att den uppskattade hans bidrag. I dess anmälan vid årsskiftet spelade kyrkoherden Per Nymansson mycket länge en vida viktigare roll än Fröding, av vars bidrag egentligen endast de skämtsamma och landsmålsbitarna utlovades som det kommande årets dragspikar. Dubbeltillvaron skald-tidningsman tryckte Frödings sinne: »Man måste vara lat och ensam för att kunna dikta,» skrev han. Han fann sina »clownerier» i tidningen platta och klumpiga, de voro skrivna med tankarna på annat håll, fångna i melodier och stämningar, som sökte bli dikter, men ofta nog stannade vid ansatser.

IV.

De litterära planerna, som 1893 växlat emellan en liten prosabok, »Hans-Saxiana», och en ny diktsamling, utmynnade i *Nya dikter.* Dess mottagande av presskritiken var med få undantag lysande, och

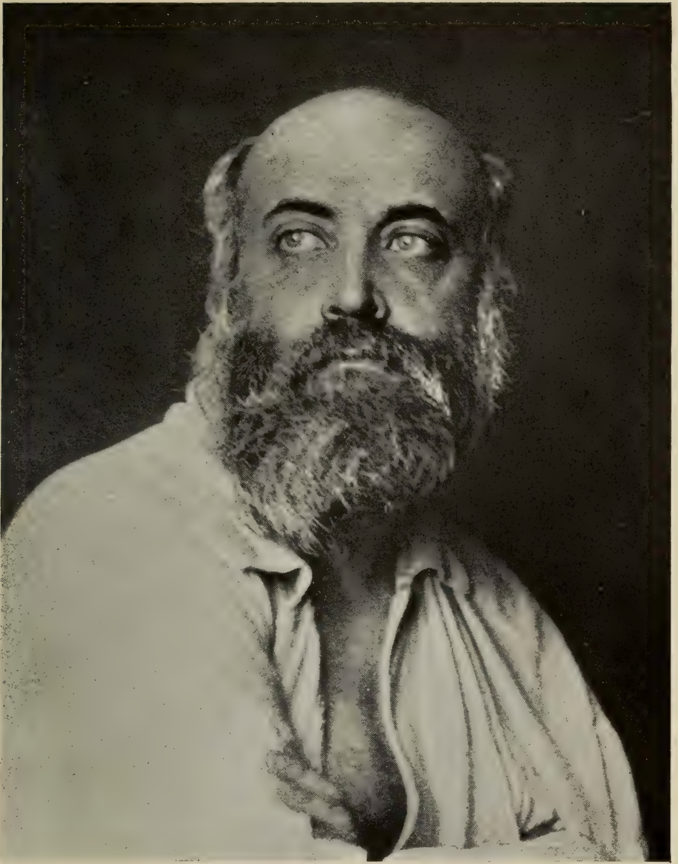
det visade sig nu, att publiken även börjat köpa diktsamlingar flitigare än förr, ty en andra upplaga behövdes redan före årets slut. Liksom i »Guitarr och Dragharmonika» de värmländska låtarna dragit till sig det mesta bifallet, var även nu avdelningen »Från Värmland» den allmännast uppskattade. »Bibliska fantasier» förskräckte flertalet anmälare och om avdelningen »Från när och fjärran» kunde den med Karlstadstidningen konkurrerande Nya Wermlandstidningen uttala det komiskt förintande omdömet: »Om den är just ej mycket att säga, den giver ej anledning till varken lovord eller klander.» Det är ett ibland de icke få löjeväckande uttalanden av kritiska försökare, som man träffar på bland recensionerna av Fröding. Om den betydelse, som han tillmättes i litterära kretsar, vittnar däremot den varma essayen om honom i »Ord och bild» av Hjalmar Söderberg. Kanske ännu mer uppskattning visade Ola Hansson, som skrev en artikel om Fröding, »Ein schwedischer Liedersänger», i »Die Nation», september 1894. Han yttrade bl. a. om Frödings dikter: »De äro folklivsdiktning i detta ords djupaste mening och på ett nytt sätt. De äro äktare skildringar ur det svenska folklivet än hela den moderna realistiska novell- och skådespelslitteraturen, som företrädes av Strindberg, Geijerstam m. fl. De äro inga objektiva 'documents humains', författade av en utomstående för utomstående; de ha sprungit direkt ur själva folklynnet. — Dessa Frödingska visor till gitarr och dragharmonika beteckna en säreget svensk seger över naturalismen. — Fröding

fann en dag, då han utan mål strövade igenom skogen, folksjälens aldrig sinande källa.»

Närmast efter »Nya dikter» gav Fröding ut en liten samling »värmländska folkbilder på bondmål», »Räggler å Paschaser» 1895, som till största delen utgöres av krönikor och dikter från Karlstadstidningen. Flera av dikterna ha före utgivningen i bok fått sin form betydligt förbondskad, t. d. *Nils-Uttermans-Räggla*, som under titeln *En spelmansvisa* endast hade en lindrigt dialektal anstrykning, och *Jon i Gösthultsmon*.

Redan samma år skulle egentligen hans tredje diktsamling kommit ut, men av flera anledningar, bl. a. bristande hälsa, fördröjdes den till följande år och först på sommaren 1896 började sättning och tryckning. Den fick därigenom åtskilliga alldeles färska tillskott, dikter som skrevos på Utö under sommarvistelsen där. Efter någon vacklan bestämdes titeln på samlingen till *Stänk och flikar* och även nu skrev Fröding en förklaringsdikt till titeln.

Ända till denna diktsamling hade Fröding undgått alla egentliga batäljer och förskonats från svårare angrepp. Visserligen hade »Upsalaposten» 1891 låtit en i »Upsala nya tidning» synlig blänkare om »Guitarr och Dragharmonika» bli föremål för en ursinnig artikel, som påstod att denna reklam kommit till uteslutande för att rädda föreningen Verdandi som »ju redan står på avgrundens brant» (!) och att »Farväll» var »ytterst meningslöst och osmakligt» o. s. v., men detta hade drunknat i det allmänna bifallet. Och visserligen hade märket

Gustaf Fröding

under hans hospitalsvistelse.

C. D. W. 1894 talt om att »författaren överskrider oupphörligt anständighetens och skönhetens mått» (i »Balen»!), om »tarvlig cynism», »simpel i sin medvetna och självvalda vulgaritet» o. s. v., men detta var alltför vanligt för att ge anledning till några litterära tvister. Att Fröding våren 1892, då han fått 500 kr. av statsanslaget till skönlitterära författare, skänkte hela summan till folkriksdagsfonden, hade visserligen inbragt honom några bittra och hårda förebråelser från konservativt håll, bl. a. av »Nya dagligt allehanda», som underrättade om att han kunde ta farväl av sin popularitet, ty den skulle försvinna efter dylika tilltag. Men Fröding vart inte värre gripen av denna hemska spådom, än att han tog och skrev en dikt, *Farväl till min försvinnande popularitet*, en av hans allra mest lysande lekar med rytm och rim:

Ack, fly ej, försvinnande
popularitet,
jag älskar dig brinnande
het!
Min själs älskarinna,
vi skall du försvinna
så snart från en stackars poet?

Jag minns ditt förfriskande
skratt vid mitt bord
och kärlekens viskande
ord.
Du spådde mig ära
och titlar att bära
och namn som gick vitt över jord.

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

Därmed var den saken avfärdad. Men när »Stänk och flikar» kom ut, uppstod ett oerhört våldsamt raseri mot Fröding. I Sverige som i England är den officiella och konventionella fordran på sedlighet utomordentligt sträng, men riktar sig egendomligt nog med större skärpa mot allvarlig konst och vitterhet än mot det frivola och lasciva i ytliga och tarvliga framställningar på scenen eller i tryck. På åtskilliga håll yrkade man att boken skulle beslagläggas och åtalas på grund av innehållet i dikterna *En morgondröm* och *Herran steg över Korasan.* Efter någon tids tvekan, varunder så gott som hela upplagan slutsåldes, och först sedan tidningen »Budkaflen», tryckt av ett par av de sånger, som givit anledning till yrkan på beslag, inskred justitieministern Annerstedt. Både tidningen och boken beslaglades, och det förordnades om åtal. Fröding anklagades för brott mot § 3 mom. 13 i Tryckfrihetsförordningen, vilket då löd:

»Sedernas vanhelgd, vare sig genom offentliga läror till någon last, särdeles den som sårar ärbarheten, eller sådana ohöljda och skändliga framställningar av denna lasts utövning, varigenom främjandet av ett fördärvligt levnadssätt åsyftas ;»

»Det förefaller mig hart när omöjligt,» skrev Fröding, »att man kan bli fälld för sidorna 110 och 111. Könsumgänge är ju ingen *last* och för övrigt om så vore, så innehåller ju inte stycket någon strävan att utbreda denna 'last' — den är ju tillräckligt utbredd ändå, icke minst i det av Gud instiktade äktenskapet.» Det visade sig också,

att åtalet icke hade större framgång än de tidigare litterära åtalen under 1800-talet mot Geijer, Palmær och Strindberg. Biträdd inför rätta av häradshövding C. Lagerlöf avgav Fröding ett längre skriftligt svaromål, sedan meddelat som företal till andra upplagan av boken. Den jury, som avsade sitt frikännande utslag i målet, bestod av Snoilsky, Gellerstedt, Hugo Tigerschiöld, Carl von Friesen, häradshövding V. Almquist, David Bergström, professorerna M. Sondén, V. Leche och Curt Wallis. Efter frikännandet tystnade småningom tidningsfejden — ursinnigast hade författaren K. J. A. Hedenstierna (»Sigurd») angripit Fröding —, men fick ett efterspel i riksdagen, där en omredigering av paragraf 3 genomdrevs efter en debatt, som föranledde Fröding till genmälen i pressen.

På hösten 1896 flyttade Fröding till Uppsala, där han sedan kom att stanna åtskilliga år. Han redigerade där en ny samling »Räggler å Paschaser», som kom ut 1897, medan däremot den ånyo uppdykande planen om en samling »Klipp av Hans Sax» fick förfalla, liksom inte heller avsikten att ännu en gång och utförligare skildra Robert Burns kom till utförande. Däremot sysselsatte han sig med att författa en samling »Utkast och aforismer», av vilken strödda stycken offentliggjordes i Upsala nya tidning. Där meddelade han även andra artiklar, mest i allmänna ämnen (t. ex. *Kommunala alkoholisthem*, *Studenter och grisetter*) och någon enstaka dikt. I Svenska Dagbladet skrev han bl. a. en uppsats om *Luckor i den jämförande religionsforskningen?*. Han utgav till julen 1897 en liten

diktsamling, *Nytt och gammalt*, som innehöll såväl äldre som nyskrivna saker.

Filosoferandet och grubblet togo emellertid överhand över hans skaldiska intressen och 1898 strävade han framför allt efter att få uttryck för sin världsåskådning, både till dess metafysiska och dess etiska del. En mindre avhandling *Om livsmonader* tryckte han på eget förlag, likaså två häften *Grillfängerier* (innehållande uppsatser om Heidenstam, »Om härstamning», »Djurtyper i människotyper» och »Om jagmedvetandet»). Han gjorde på samma gång förstudier för litterära uppsatser om moderna svenska skalder, bl. a. Tavaststjerna, men vart aldrig färdig med någon av dessa. Slutligen omskrev han på vers en hel mängd filosofemer och gav ut under benämningen *Gralstänk*. Det vart hans sista verk före den långa sjukdomstid, som började vid jultiden 1898 med en plötslig och våldsam kris.

V.

Frödings hälsotillstånd hade länge varit vacklande, och i själva verket hade han icke på många år kunnat anses frisk. Som förut nämnts, bar han ju på ett tungt arv: båda föräldrarna egde icke blott »egendomliga lynnen» och »stark excentricitet», som sonen sade, utan hade lidit av själssjukdom, och åtminstone på mödernesidan hade det förekommit flera fall av hypokondri. Hos honom själv iakttogs, såvitt man får döma av vad som hittills meddelats av hans närmaste, under hans barndoms-

och uppväxtår icke någon själslig abnormitet. Hans tafatthet, särskilt hans oförmåga att bruka händerna rätt, hans försjunkenhet i vakendrömmar kunde icke anses överskrida gränserna för det normala, om det också vida översteg det vanliga. Barnaårens vanliga sjukdomar, mässling och kikhosta, synas icke ha kvarlämnat några svagheter. Skollivet i Karlstad medförde ett och annat, som icke var till gagn för hans nerver. Han drack rätt mycket punsch och han rökte starkt. Uppsalalivet betecknade han själv som ofta högst oregelbundet, och det bidrog givetvis att undergräva hans nervhälsa. Han led då tidtals av magsjukdom, men hämtade sig raskt efter någon tids vistelse i hemmet. Vid mitten av 80-talet började han känna torgskräck. 1888 kommo astmatiska anfall, som vållade honom svårigheter: andningen vart besvärlig, han kände tryck över bröstet och i händerna krampryckningar. Av läkare fick han rådet att ta ett glas konjak mot anfallen, och fann, att det halp, men endast för en kort stund; när anfallet kom igen, tog han ett nytt glas och på detta sätt gingo flera dagar i sträck, stundom något mer än en vecka. Så var förloppet, när han var ensam; egde han åter någon bredvid sig, som han kunde sällskapa med, gick anfallet över med hjälp av litet vin — isolerad, kände han en obetvinglig skräck, som endast bedövningen kunde övervinna.

Under dessa vanskligheter var han nödsakad att söka allvarlig hjälp. Han vårdades dels i Karlstad, dels i Stockholm, där han en tid sköttes av doktor M. Sondén.

Hösten och vintern 1888—89 var han bättre, men på våren återkommo anfallen. Han tillråddes att resa till Varberg, dit han också begav sig och där han vistades till mitten av augusti. I Varberg var d:r A. Levertin hans läkare; på hans initiativ beslöt sig Fröding för att genomgå en längre kur på d:r Kahlbaums institut i Görlitz. Vad vistelsen där betydde rent litterärt, har jag redan nämnt (sid. 47); för Frödings psykofysiska tillstånd vart den tyvärr icke av lika stor och god betydelse. Diagnosen vid hans ankomst var neurasteni med astmatiska anfall. Han övervann utan svårighet vanskligheterna vid att vänja sig in på anstalten, men det allmänna sällskapslivet hade han svårare att fördraga, beklämning och svindel infunno sig lätt, när sällskapet icke var inskränkt till några få personer. Han ville ogärna avstå från missbruket av tobak och han läste mer än tillåtet var. I november gjorde sig likväl en bättring märkbar, men i december återinträdde en nedgång, och hans nervösa otålighet kom honom att misströsta.

Småningom vart likväl ett stadigvarande bättre tillstånd omisskännligt. De astmatiska symtomen försvunno eller inskränktes åtminstone till sällsynta och icke synnerligen besvärliga känningar. Han vart munter, uppsökte sällskap, sysslade med läsning och skrivning under ganska förhoppningsfull stämning, gymnastiserade och deltog i en utfärd till den gamla riddarborgen Rohnau vid Neisse. Doktor Kahlbaum hade därför de bästa förhoppningar, att hans patient skulle bli fullt botad. Emellertid reste han den 20 juni till Dresden för

att hälsa på sin syster Cecilia, som kommit dit, var tillsammans med henne i två dagar, fattades ånyo av sitt begär efter spritstimulans, bedövade sig och återkom till Görlitz först den 26, fullkomligt utplundrad av det dåliga sällskap han skaffat sig, och vad värre var, med den numera fullkomligt outrotliga övertygelsen, att hans moraliska motståndskraft aldrig skulle kunna bli stark eller pålitlig. Den 21 juli lämnade han Görlitz. Det var hans enda med någon uthållighet genomförda försök att få bukt med den dipsomana böjelse, varav han led.

I Malmö, dit han anlände i början av augusti, överfölls han på nytt av ett våldsamt anfall och kvarlåg på ett sjukhus där till början av september, då han for till Suttestads sanatorium i Norge, nära Lillehammer. Där stannade han till juli, begav sig sedan till Gausdal och återkom till Karlstad först till oktober. Han verkade sedan som tidningsman i denna stad under några år, dock med långvariga avbrott. Sommaren och hösten 1892 var han sålunda ånyo på Suttestad, tjänstgjorde hela året 1893 i tidningen, var juni—september 1894 på Næs i Hedemarken och därefter på Suttestad med smärre avbrott till sommaren 1896, då han var på Utö och sammanträffade med Heidenstam på Sandhamn.

Under dessa år var Fröding flera gånger så allvarligt angripen av sjukliga fantasier, att han fruktade för sitt förstånd. Våren 1894 var hans nervliv ytterst vanskligt, och den övermåttliga rökningen försämrade honom än mer. En dag, då han satt och rökte, så berättade han många år efteråt för sin läkare på Uppsala hospital, och höll

cigarren mellan pek- och långfingret, började tummen göra ofrivilliga rörelser fram och tillbaka; efter några ögonblick slog den till cigarren, så att den föll i golvet. Fröding tog upp den, men tummen slog ånyo bort den ur fingergreppet. Fröding vart förskräckt och började tänka på spiritistiska fenomen, som han nyligen läst om (Sinnet, Blavatsky). Inom kort började hela armen svänga så, att han slog ned en cigarrkopp med innehåll från bordet. Hans förskräckelse tilltog, han började tro, att hans föräldrar eller någon annan ville tilltvinga sig makten över hans person, så att han skulle bli besatt av ett annat väsen. Han tog en tändsticksask och tryckte den hårt mot pannan, under det han ropade: »Jag, jag, jag» — sitt jag ville han ej godvilligt släppa ifrån sig.

Strax därefter lämnade han Karlstad och företog några veckors fotvandringar i Värmland för att skaffa sig lugn. Han återvände till Karlstad bara för en kort tid och drog sedan som nämnt, till Norge. Där genomlevde han några förfärliga veckor. »Jag har verkligen varit illa däran», skrev han till en kvinnlig bekant. »En tid var jag rädd för, att mitt förnuft skulle gå sin kos.» Han såg »sällsamma syner», han sökte fåfängt väpna sin kritik mot de visioner, som i brokiga fång fyllde hans medvetande. Efter »den våldsamma krisen» kom en tid av slöhet och matthet. Vintern 1896 medförde ett nytt liknande skede. »Jag har genomgått en ny kris av syner, hallucinationer, religiösa försök etc.» skrev han till Heidenstam i mars. Tidtals bättre under våren och sommaren, var han

emellertid på hösten mycket nedtryckt och förbi på grund av åtalet mot »Stänk och flikar» och alla de tillmälen och beskyllningar, som från så många håll då haglade över honom. För Frödings sjuka grubbel var denna åtalshistoria lika olycksdiger som Giftasprocessen för Strindberg. Hans exaltation hindrade honom från att utföra några större litterära planer, men han lyckades då och då betvinga sig själv och verkställa de smärre arbeten, som jag förut omnämnt. Han orkade långa tider inte sysselsätta sig ens med sådant som intresserade honom; till Heidenstam skrev han 31 maj 1897: »Det är mig nästan hart omöjligt att läsa något, och läser jag något, är det mest i halvmedvetande tillstånd, ty min hjärna är ännu för trött. Därför uppfattar jag också endast halvt och kan icke meddragas som en sund människa.» Liksom tidigare kunde Fröding även under denna Uppsalatid stundom icke stå emot bedövningsbegäret och försvann då från hemmet vid Bangårdsgatan, där han och Cecilia bodde; han återfanns och återfördes i beklagansvärt tillstånd.

Mot slutet av 1898 förvärrades hans sjuklighet. Till mina vemodigaste minnen hör ett kort sammanträffande med honom dagen före julafton. Han hade stått och betraktat ett av Lundequistska boklådans skyltfönster med julnyheterna i, när vi möttes i hörnet och han frågade, om jag ville följa med honom ett stycke och prata. Jag var just återkommen från en resa och skulle resa bort igen samma dag, fick lov att berätta härom för honom, han frågade och frågade, men hörde knappt vad

jag sade. Han sökte förströ sig, men kunde icke, och plötsligt började han tala om sig själv, om grubblet, om pinorna, om alltings hopplöshet, om det värdelösa i att leva och verka. Hans sorgsna och halvt frånvarande uttryck, det lågmälta och alltmera ohöljt förtvivlade talet gjorde mig fullkomligt utom mig — efter en halvtimme måste jag taga avsked för att icke brista i gråt och mista herraväldet över mig själv. Det skulle dröja elva år, innan jag åter talade med honom. — Julaftonen var Karlfeldt hos honom på hans önskan, han var då oerhört exalterad. Den 28 december lyckades hans syster förmå den sjuke att i hennes sällskap bege sig till Uppsala hospital och begära bli intagen där. Ett par våldsamheter hade dagarna förut kommit fullkomligt överraskande från den annars alltid, även under sjukdomstider, så blide och foglige. På hospitalet stannade han sedan till den 21 mars 1905.

Till att börja med måste han övervakas, emedan han gång på gång gjorde ansatser att själv ta sitt liv. I hans tal omväxlade cynismer med oredigа redogörelser för visioner och syner. Han yttrade samvetsförebråelser över att ha låtit publikens smak bestämma vad han skrivit, i stället för att följa sin egen önskan. Stundom vägrade han äta och måste matas med sond. Då och då skrev han något, både poesi och metafysik. Hugskotten jagade varandra i hans hjärna: telepatiska fenomen, frågan om räkneordens uppkomst, vinkelns tredelning, bibelexegetiska spörsmål. Han läste fortfarande mycket och de mest skilda saker: Boströms logik,

hebreiska, litteraturhistoria, reseskildringar. Alla möjliga religiösa, filosofiska, språkvetenskapliga och sociala frågor intresserade honom, och han talade under meddelsamma stunder gärna om dem. Tidtals åter var han misstänksam och motvillig, orolig och bråkig. Rösterna, synerna och gestaltförnimmelserna i hans fantasivärld upptogo honom starkt och ofta. Mot slutet av 1903 — icke 1902, som jag tyvärr uppgivit i bl. a. anmärkningarna till de två första banden av hans »Samlade skrifter» — sysslade han med att skriva anmärkningar till sina egna dikter. De vittna om, vilken utomordentlig, om också sjukligt överdriven, självkritisk förmåga han egde. Även i andra arbeten — såsom Cederschiölds »Svenskan som skriftspråk», Mœbius' Nietzschestudier, Nietzsches »Also sprach Zarathustra» — skrev han randanmärkningar, betydelsefulla nog som uttryck för hans rastlöst kringvandrande tankar, om de också endast mycket sällan togo formen av genomförda analyser.

Efter att ha lämnat Uppsala hospital vistades han en tid, 1906—07, på Svenonii sjukhem i Stockholm, flyttade därpå till den lilla lägenheten Gröndal på Djurgården invid Stockholm och därifrån till Tullinge. Senhösten 1908 började han där dikta med verklig lust — det var bl. a. »Magister Blasius», som då kom till. Från Tullinge flyttade han tillbaka till Gröndal, där han fann sig väl. Sedan 1906 var hans sjuksköterska och ständiga sällskap »syster Signe», fröken Signe Trotzig, som med en aldrig tröttnande uthållighet och omsorg vårdade honom. Hans tillstånd var i sin helhet

bättre, han egde intressen, han var mäktig av en icke ringa självbehärskning och han kunde göra själiska ansträngningar. Under vår- och sommartider, när ljuset och värmen voro starkare, vart han fri från rösterna, som annars alltid talade i hans inre. Sedan många år hade han haft den tvångsföreställningen, att andar talade i hans huvud; på hospitalet tvungo honom dessa befallande röster ibland att säga vad han icke ville säga eller tänkte, förklarade han — hur råa och elaka ord de än lade på hans läppar, måste han tala ut dem. Denna sjukliga föreställning, som är typisk för den art av sinnessjukdom, katatoni, varav Fröding led, lämnade honom aldrig, om den också tidtals kunde dra sig undan och ge honom ett visst andrum. Men han visste att bemästra detta och vara sig själv, han lämnade å sido de grubbel och spörsmål — religiösa och etiska — som plågat honom förut, och han ville vara tillsammans med vänner, som han tidigare vunnit. Hans skygghet var emellertid stor, och även ett sällskap av två manliga besökande gjorde honom förstämd, vare sig det berodde på att han snart vart trött eller av annan orsak. På tu man hand var han emellertid som fordom älskvärd på ett okonstlat, fordringslöst sätt. Det skulle ha berett honom stor glädje att långt oftare än han fick tillfälle till få vara värd för dem, vilkas besök han längtade efter. Han dröjde gärna i sina samtal vid minnen från Värmland, han talade ofta och mycket om litterära spörsmål. Hans litterära uttalanden visade en oförminskad kritisk förmåga, som emellertid alltid tog sig de

mest hänsynsfulla uttryck, då det gällde andra. »Hur månget ord av undseende, av ädelt human uppfattning och uppskattning strödde han ej omkring sig i dessa lugna samtalskvällar,» skrev Karlfeldt med rätta.

1910 kom jag att oftare råka Fröding. Hans hushåll ställde sig betydligt dyrare än hans ekonomi kunde bära i längden; hans förmyndare, häradshövding Carl Lagerlöf, önskade därför, att genom utgivning i bokform av förut osamlade dikter trygga affärerna för några år framåt. Redan länge hade dylika planer varit uppe bland hans närmaste, men ej förverkligats. Lagerlöf hemställde till mig att redigera denna »Efterskörd», som samlingen sedermera vart betitlad enligt Frödings egen bestämmelse, sedan denne gett sitt samtycke. Man kunde förutsätta, att detta år skulle visa sig särskilt gynnsamt för ett dylikt arbete, då den stundande femtioårsdagen säkerligen skulle komma att bringa skaldens namn och person förnyad aktualitet. Så vart också fallet. Den hyllning, som bragtes honom, var snart sagt enstämmig och tog sig uttryck både i pressen, tidningar och tidskrifter, och i personlig uppvaktning av skilda slag. Den visade, vilken utomordentlig ställning han numera intog i det allmänna medvetandet. De tio år, som gått, sedan »Samlade dikter» kommo ut, hade fullkomligt införlivat honom med vårt folk; ingen tvekan rådde om hans klassicitet och mästerskap, han var sjungen, deklamerad och läst som knappast någon annan och firades av hjärtat, liksom Heidenstam ett år och Selma Lagerlöf två år tidigare.

Sammanställningen av »Efterskörd» var färdig på eftersommaren, och Fröding hade så till vida själv medverkat, att han beredvilligt lämnat upplysningar om ett och annat förut otryckt. I mitten av november var sättningen fullbordad och tryckningen skulle börja, då Fröding helt överraskande infann sig på förlaget och begärde ett korrektur för att själv kunna se igenom, ändra och förbättra det hela — efter att förut alldeles ha avböjt att ta närmare kännedom om de medtagna styckena och helt och hållet lämnat det åt mitt skön. Han önskade nu var eller varannan dag min närvaro ute på Gröndal för att tala om dikterna och de ändringar han fann nödvändiga liksom om den uppställning och anordning han beslöt sig för. Syster Signe var lika överraskad som jag över hans uppflammande men också ihållande intresse, den iver, med vilken han skred till verket, och icke minst den oerhörda arbetsförmåga han alltjämt egde kvar. Under fjorton dagar arbetade han med outtröttlighet och skulle utan tvivel hållit på ännu längre på samma sätt, därest det icke varit nödvändigt att bringa det till ett slut — de båda banden måste ju ut till jul. Det var icke lätt att få honom att avstå från ytterligare omarbetningar, han hade fortfarande en outsläcklig lust att icke vilja vara nöjd med sitt eget verk. Jag måste lirka av honom arken. Det var emellertid endast versen, som han på detta sätt egnade de yttersta omsorger; prosastyckenas form lämnade han tämligen åsido. Däremot ville han gärna få bifoga uttalanden om allehanda frågor, som berördes i krönikor eller

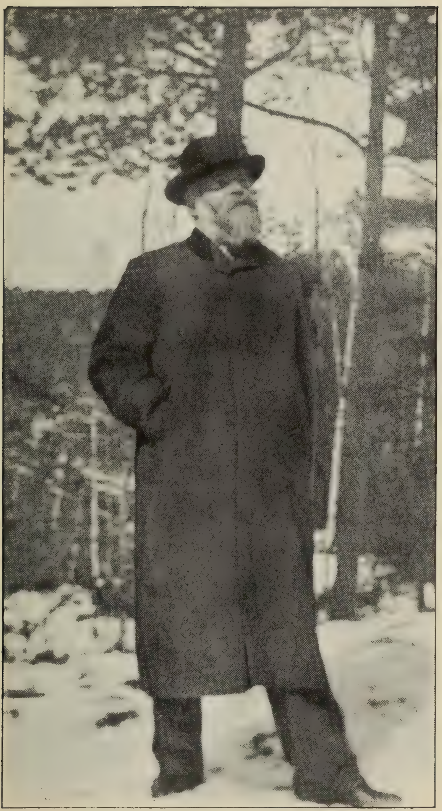
annorstädes, dels för att få rätta misstag, dels och framför allt för att få tillfälle att ge erkännanden åt alla, som han ansåg sig mer eller mindre ha misskänt eller uttalat sig ogillande om. Vi trodde alla, att denna sysselsättning med dikten, de egna verken, som i trots av de stora krav den ställde på hans krafter — en gång arbetade han natten igenom — icke tycktes göra honom kroppsligt svagare, men väl liva hans sinne, skulle göra honom böjd för att ånyo ta upp diktarverksamheten från Tullinge, och själv yttrade han flera gånger sin avsikt att fortsätta de påbörjade arbetena från den tiden.

Han var för övrigt språksam och munter under denna tid och de gånger efter bokens fullbordan jag var hos honom. Han var road av att tala om böcker och författare. Han var och kände sig som litterär yrkesman. Långt starkare än genom hans skriftliga uttalanden, som likväl äro mycket bestämda i detta hänseende, fick jag genom dessa långa samtal klart för mig, hur oskiljaktigt det stränga arbetet var från skaldens kall enligt hans uppfattning. Han ville ju aldrig yttra sig oförmånligt om andra; när han sagt, att de unga skalderna i Sverige vårdslösade själva utarbetningen av sina stycken, gottgjorde han genast klandret genom att tilldöma dem stor begåvning och märklig fulländning ändå — *men* det hade kunnat bli ännu bättre med riktigt arbete.

Bland författare han gärna talade om var Ibsen. Han sade ifrån, att Ibsen enligt hans mening hade gjort Peer Gynt orätt och dömt honom

orättvist, Peer Gynt var ett lika stort snille som Ibsen själv. Men det var alldeles oriktigt att tro Solveig kunna rädda honom, om han själv var ingenting. Hade Knabbestöperen rätt, vart Peer icke mer eller bättre genom att Solveig ansåg detta intet vara något. Själv måste var och en rädda sig eller gå under. På samma sätt var den av Ibsen påverkade Kipling orättvis mot Tomlinson, vilket emellertid inte hindrade dikten om honom att vara bra, liksom Hugo Gyllanders översättning av den. Om Poe talade han med beundran och beklagade, att några översättningar han gjort av dennes dikter, bl. a. »Ulalume», kommit bort, de hade lyckats jämförelsevis riktigt bra, tyckte han. Det var mycket av sina visioner under sjukdomstiderna, som han aldrig hunnit behandla, berättade han, scener ur »Dichtung und Wahrheit», som han kände vördnad för, och många fantastiska historier med utgångspunkt ur den historiska verkligheten, bl. a. en om lord Byron som konung i Grekland. Skönlitteratur orkade han inte längre läsa numera; historia och memoarer däremot intresserade honom ibland — Malmströms om frihetstiden fann han likväl tråkig. Även i ett annat fall hade han fått ny smak, han tyckte nu att ordböcker, t. ex. Passows grekiska, voro nöjsamma.

Den veterligen sista vers han skrev kom till i januari 1911. Fru Johanna Sofia Wahlberg, av vilken hans bostad var förhyrd, avled och på den krans han sände till hennes kista skrevs efter hans diktamen:

Gustaf Fröding.

Tranås, maj 1905.

Den gammaldagskraft, som höll tömmen
med gammaldagsklokhet, berömmen
för en gång på gammaldagssätt.
Hon lever i himlen och drömmen,
som drömmes av talrik ätt.

Det tycktes mig denna sista tid av Frödings liv, som om han framför allt ville berätta så mycket som möjligt om sig själv, sina tycken och sina åsikter, framför allt i litterära ting, för att det skulle bli bevarat som erinringar, när han inte längre skrev ner dem, såsom han gjorde tidigare. Sista gången jag var ombedd att besöka honom, det var den 7 januari 1911, var han särskilt talför. Hans syster Matilda hade då kommit till honom från Norge, och de hade mycket att språka om och berätta för oss andra ifrån det gamla Värmland. Sedan gick han över till litterära ämnen igen. På tal om Selma Lagerlöfs »Nils Holgersson» och Heidenstams »Svenskarna och deras hövdingar» förklarade han, att han ogillade bestämt, att man skrev böcker för barn; det visade en orättmätig ringaktning av barnen att icke låta dem läsa de storas böcker och göra urvalet själva. Om sig själv sade han bland annat, att han aldrig betraktat prosan som sitt rätta uttrycksmedel. »Skald, ej tänkare och prosatör» skulle ett självskildrande småstycke ha hetat, som han tänkt skriva året förut, men ej hunnit få färdigt. Ett slag vart han plötsligt allvarlig, såg stort på mig och sade eftertryckligt och högtidligt: »Kom ihåg och skriv det, att jag var alltid egentligen estetiker och aldrig av hjärtat politiker. Jag var oppositions-

man därför att jag är individualist, men av egen drift var jag aldrig något annat än estetiker.»

Det hade blivit mycket sent under oavlåtligt samspråk alltifrån den tidiga middagen och jag hade fåfängt gjort flera försök att bryta upp. Fröding ville fortsätta; efter kvällsvarden kom det starka svarta kaffet han älskade och sedan begärde han öl. Jag märkte, att han var trött, fast han icke ville tillstå det, och reste mig för att gå. Han vart missnöjd och jag måste ånyo sätta mig. Han ville låta bädda åt mig där, men tyckte, att det var ingen brådska med att gå till sängs. Jag var rädd, att han skulle trötta ut sig, och var envis. Han mulnade och förklarade med ett smått förargat uttryck, att det var en dålig gäst han hade. Han skulle nästa gång kalla till sig en bättre gäst, en som kunde hålla ut lika länge som han, han skulle be Heidenstam till sig. Men då fordrades det stor ståt, och med ens vart han livlig: han skulle anordna ett triumfatoriskt mottagande, med äreportar nere vid Djurgårdsbrunnskanalen, uppvaktande barn, som kastade blommor och allehanda firning. I gott humör igen tog han avsked av mig, sedan jag lovat, att nästa gång stanna kvar över natten. — Nästa gång jag besökte Gröndal, låg han redan på sitt yttersta. Den sockersjuka, som visat sig hos honom redan 1906, hade inträtt i sitt sista skede. Han plågades ej av smärtor, men krafterna sjönko ganska snabbt och han låg långa stunder i dvala. På morgonen den 8 februari försämrades tillståndet plötsligt och den i några veckor väntade bortgången trädde hotfullt närmare.

Han slumrade till och försjönk i dvala; »nej, jag är ingen idealist,» yttrade han med hög röst. Så bad han om något att dricka och några minuter senare slocknade hans liv. — Hur majestätiskt var icke hans huvud på dödsbädden! Pannans ädla form, profilens vackra linje, anletsdragens stolta och fina skönhet framträdde så som aldrig förr i all sin upphöjdhet och ro.

Hans femtiårsdag hade ett halvår förut till fullo visat, hur folkkär han var, och likväl gav hans begravning ett ännu starkare intryck härav. Deltagandet var utomordentligt och bar prägeln av innerlig, äkta sorg hos ett helt folk. Storslagen var redan den blomsterhyllning, som förvandlade Gröndals lilla förfallna gård till en sagoträdgård, gripande den långa färden till Klara kyrka genom oerhörda människomassor. Själva begravningsakten fick sin höga stämning tolkad i Hugo Alfvéns mäktiga improvisation till Heidenstams djupa gravsång och Natan Söderbloms vackra tal. Från kyrkan fördes kistan med de hundratals kransarna till Uppsala, där den mellan facklor bars till graven på den gamla kyrkogården och Karlfeldt bragte honom de sista avskedsorden.

VI.

Frödings utgångspunkter som skald voro tvivelsutan hans utomordentligt rika och djupa känsla, hans snabba iakttagelse och mästerliga karaktäriseringsförmåga och hans geniala välljuds- och

rytmsinne. Det är dessa egenskaper som tillsammans ge hans mäktigaste dikter deras mästerskap, och det är uteslutande ur dem som hans största liksom i allmänhet hans tidigare diktning har sitt upphov. Av hans senare dikter äro däremot många »mera att betrakta som rimmade tankeförsök än poesi i vanlig mening» — enligt företalet till »Gralstänk» — och ehuru han då behärskades av ett starkt moralfilosofiskt intresse, medgav han, att diktarten måhända icke var särdeles förtjänt av att utövas »även med det höga föredömet Goethe framför sig».

Själv betraktade han icke skaldskapet som något, vilket innebär en skillnad från andra människor. Liksom han uttalade som sin övertygelse att varje människa är en embryotisk övermänniska, ansåg han, att tillfälligheter, händelsevis sammanstämmande omständigheter i uppfostran, samhällsställning, lyckliga och olyckliga erfarenheter bilda genierna: »Alla människor äro födda genier, men få nå fram till att bli det i ord eller handling. Byron blev skald därför att han hade klumpfot, blev retad till raseri, led av dyspepsi — och en stor skald emedan han blev förbannad av hela England och levde sig till samvetskval i sitt venetianska kvinnomenageri. Fritz Reuter blev en stor humorist, emedan han var en fyllhund.»

Sannolikt låg det blygsamhet på botten av denna överdrivna skildring av miljöns betydelse. Den tvekan, varmed Fröding så länge betraktade sitt eget författarskap, gör troligt, att han bedömt det som i huvudsak en produkt av yttre tillfällig-

heters tryck. Han yttrade ju själv, att man måste ha blivit ormbiten av livet för att kunna åstadkomma dikt av djup betydelse.

Det som från början drev honom till diktning — alla versövningar och rimmerier lämnade åsido — var snarare disharmonier inom honom själv än själva skrivlusten. Full av dröm och fantasi, men ur stånd att bemästra livet ikring sig och göra av nuet det han önskade sig — en på det sättet kluven natur söker sig en värld att behärska, den diktade, och diktar själv, om han finner sig ha makt över materialet, det handlag, av vilket allt låter forma sig. I arv har han mottagit mycket både av den nervöst känsliga uppfattningen och det lätta formsinnet. När »Guitarr och Dragharmonika» kom ut, betraktade man i allmänhet dess »griller och grubblerier» som vanlig ungdomlig dysterhet och brydde sig inte om att ta närmare reda på arten av dess melankoli. Men i själva verket kommer den diktgruppen mer från hjärtat och ligger längre tillbaka i tiden än fallet var med de värmländska låtarna. *En ghasel*, dikten om honom som står och ser på livet och världen genom gallret, han som ropar:

> Jag vill, jag vill, jag skall, jag måste ut
> och dricka liv, om blott för en minut,
> jag vill ej långsamt kvävas bakom gallret.

men som vet att gallret varken kan tänjas eller brista, därför att det är smitt och nitat i honom själv — det är hans bikt och bekännelse. Han

anklagar ingen, han hatar icke. Han står utestängd ifrån den glada festen och det beror på honom själv, på hans naturs disharmoniska sammansättning. Det skulle han kanske vilja likna vid den klumpfot, som gjorde Byron till skald.

Denna känsla av isolering från de andra ger upphov till det tvivel, som *Mefisto* förkroppsligar: vad du är utestängd ifrån, är det ingenting, har det inget värde? Själv är du heller ingenting? Allt är kanske bosch; ett sterilt och förlamande tvivel, som tvingar honom ned på knä i brottningen. Men i starkare ögonblick, när viljetrotset ånyo reser sig i honom, tar han upp striden ånyo:

> Jag tog mig kraft, blev fri, fick luft,
> och styrka kom i vilja och förnuft
> — det kom som ett beslut: jag *skall* ej ge mig!
> (*Hydra.*)

När ängslan trycker återigen, då klingar den ironiska resignation, som vill ha drömmarnas slott grusade och önskar sig en simpel vardagsstuga till framtidsboning (*Sol och pannkaka* i »Svea» för 1890). När han vandrat tillbaka till den milda moder natur, där han fordom funnit hugnad och hägn, då finner han inte längre samklang mellan den och sig själv:

> i färgspel och barrdoft och gransus
> det blandar sig in något styggt.
>
> Tillbaka jag vill till bygden,
> där striden är hatfullt hård
> — där smälta förbittrade tankar
> med livet till *ett* ackord.
> (*I skogen.*)

Idyllen är flydd. Vad som bidar honom är den tunga striden för tillvaron, så mycket tyngre som det ej är fred mellan honom själv och hans tankar. I ett ögonblick av klarsynt skräck finner han i en utomordentlig symbol bilden av den olycklige och dödsdömde (*Världens gång*), till vilken »förmyndarmänniskan» ej låter kasta den räddande linan. Är den hjärtlöse kaptenen människan? eller medmänniskan? Eller har han en mindre, för en ensam man livsavgörande betydelse?

Om fiender eller förföljare är inget tal. Inte ens i förklädnader finna vi gengångare från denna strid. Han har lyckats övervinna det utanför honom befintliga hårda och hatiska genom att upplösa det i humor. Och inte ens som humor har han tagit hämnd på det som kanske varit den största pina, varmed »världen» hemsökt honom, det tarvliga och låga. Han umgicks en tid med planen att skriva »ett större humoristiskt skojare-epos 'Staden', där jag ämnar utösa min vredes skålar över brackiotismen, vilken plågat mig så illa i detta livet», som han skrev i ett brev, men planen vart icke utförd; och de spillror av detta stora epos, som vi ha i enstaka småstadsdikter, låta icke ana, att det är vrede bakom. Det är först när hans nerver rent av förstörts, som bitterheten kommer till orda i korta, halvkvävda utbrott. *Si drömmaren kommer där* är ett sådant. Det är närmare utvecklat och på samma gång fördjupat i *Prins Aladdin av Lampan*, dikten om den stackars prinsen som måste tåla allt, därför att Ringen och

Lampan äro ur hans händer. Symbolen är gripande, tragiken är nästan större och tyngre här än i *Fredlös*, men i bägge handlar medmänniskan på samma sätt mot den arme ensamme: hätskhet i blickarna, begabbelse och dum undran och kanske till sist en sammansvärjning:

> Han är vår faders käraste son,
> kommer och låter oss slå'n!

»Det yttre livet har verkligen förefallit mig såsom något fjärran liggande, som icke angick mig, under det att mina fantasifoster fått ett så mycket intensivare liv,» skrev han i brev från början av nittitalet. Denna självupptagenhet står naturligtvis i samband med hans glömska, när det gäller att vredgas och hämnas. Den förklarar också att han ej vart stående vid den uppgift, som han en tid syntes ha lust för att fylla och otvivelaktigt också till en del kunde ha fyllt, den att vara tidsdiktare. Icke bara de milt satiriska krönikeverserna, utan även allvarliga dikter visa detta. *Tronskifte* har ju en tydlig adress, och den över ett motiv från den isländska fornsagan (genom förmedling av Viktor Rydberg) byggda *Smeden*, tryckt i Karlstadstidningen 21 maj 1892, behandlar arbetarfrågan med glänsande symbolik, på samma gång som den är byggd med drömmens böljerörelse. Men denna tilltagande obenägenhet att dikta över »spörsmål» och »allmänna» frågor — »Smeden» tog Fröding inte upp i någon diktsamling trots dess stora poetiska värde — är samlidigt också ett allmänt kännetecken på nittitalet i motsats mot det före-

[Titania]

En klang som af små violiner
går svag som susning i hassel och björk
och månen på ängarne skiner
men skogen är midnattsmörk.
Det skymtar, det svafvar som böljande hår,
det dansar på yra eteriska tår.
Ti ta! Ti ta! Ti ta!

Det skymtar som barmar och halsar,
det lyfter på släp som af silke och flor,
det vajar det viftar och valsar
i nätta bevingade skor.
Hvem är det som håller sin vindlätta bal
vid midnattens timma i månsilfversal?
Ti ta! Ti ta! Titania!

gående skedet. Fröding vara övertygad demokrat, utan hysteri och utan omsadlingar, med bestämmande ungdomsintryck av Verdandis energiska och entusiastiska första tid. Dessa synpunkter präglade hans tidningsmannaarbete i stort och smått. Men han höll varje aktuell hänsyftning fjärran från sina diktsamlingar. Det var icke hans avsikt att stoppa sina åsikter i fickan, när han uppträdde som skald, och det var lätt att se vars andas barn han var: *Salomos insegel, Den gamla goda tiden* och andra lika lätt-tolkade dikter lämnade inget tvivel övrigt. Men lusten att uttala sig i dikt om det eller det, som stod på dagordningen, och därvid hellre uppoffra det skaldiska än låta bli att belysa en »fråga», den saknade han.

För honom var diktens värld framför allt skönhetens värld. Han var i all sin tanke monist; dualismen plågade honom och syntes honom orimlig, därför strävade han att finna harmoni, förening, fulländning, och där skönheten finns, där är en form av harmoni uppnådd. *Torborg,* den stolta dikten om den ridande unga flickan, som han möter en morgon i skogen, slöts ursprungligen med denna programstrof:

> Leve det sköna varhelst det gästar
> jämmerdalarna drottningkrönt!
> Leve furstinnor på höga hästar,
> leve allt stolt och skönt!

Strofen ströks, förmodligen fann Fröding dikten bättre utan denna sensmoral i avslutningen, men den är typisk för hans skaldeuppfattning, för

vilken ingen 80-talistisk altruism kunde släcka skönhetstörsten eller förmörka skönhetsglädjen. 1910 strök han lika obarmhärtigt det humanitära svaret på fröken Alices spotska och själviska förklaring.

Det var honom också omöjligt att slå av på de rytmiska och melodiska kraven. Han började sin bana med samma hat mot den traditionella frasen som Heidenstam (se den redan anförda recensionen av Bååth) och med ett ursprungligt behov av flytande diktion. Det är lönlöst att tvista om, huruvida en känsla eller en språklig förnimmelse ibland gett den första stöten till en dikt, men det är obestridligt att just den konkreta ordbilden och ljudsammanställningen gåvo honom suggestion. Han har själv som motstycke till Poes redogörelse för hur »The raven» kom till, berättat om upphovet till *En hög visa* och *Skogsrån.* Han mötte en gång på vägen till Mangskog en vacker och spänstig bondflicka med smeksamma ögon och beskrev henne sedan i ett vänbrev med bl. a. ordet björksavsflicka. Ordet föll ur hans minne, men dök upp igen en gång, när han ville skildra ett äkta skogsbarn, målat med skogens färger. Emellertid fann han detta skogsbarn skildrat för skogsaktigt och omänskligt och gjorde om det till ett rå. Något var då likväl kvar oskildrat, därav uppstod genom förbindelse med ett annat föreställningscentrum, klätt i naiva bilder och värmt av kärlekstankar, genom en för honom naturlig association den av höga visans ton och värmlandslandskapet blandade dikten. Björksavsflickan, detta ord, som var roten och upphovet till det hela, av-

lägsnades emellertid under de omstöpningar, som det första utkastet undergick.

Såväl det högt uppdrivna formsinnet, för vilket en säregen vokalharmoni, ett staccato i rytmen, en sammansättning av annars löst till varann fogade ord verkligen betydde en på samma gång sannare och skönare gestaltning av det innehåll som dikten skulle ega, såväl detta formsinne som den genom åratals inre och yttre dissonanser skarpt utdrivna känsligheten trädde till att börja med i skuggan för hans träffsäkra återgivning av burleska verklighetsdrag. Jag vill gärna ta den stackars allmänheten i försvar för att den främst fäste sig vid det humoristiska och drastiska i Frödings första diktsamling. Det skedde delvis av fullt rättfärdiga grunder och det var också till en del beroende på särskilda tidsorsaker. Vi äro ju för det första ett humoristiskt folk; »instinktivt veta vi, att humorn är det palladium, under vars hägn vi värna vårt Troja» för att begagna Heidenstams ord, »den mest oblandade droppe av germansk subjektivitet som någonsin kunnat upplösa de fastaste kristaller». När vi förnimma äkta humor, är det oss ljuvare än något annat. Detta bjöd Fröding, och redan därigenom att han slog an den strängen så genialt hade han på förhand skuggat för det övriga av sin diktning. De värmländska låtarna voro originellare och sällsyntare blommor i vår poesis örtagård än stämningarna och grubbeldikterna. Dessutom var vår allmänhet verkligen inte bortskämd med humor och lyrik 1891. När Heidenstam höjde ropet på livsglädje, kom hans protest mot »gråväders-

skildringen» som den rätta lösen i rätta ögonblicket; Frödings humor och Selma Lagerlöfs ljusa livstro (»det förefaller som om mod och glädje vore livets största plikter») understödde och fullständigade hans förkunnelse. Det låter aldrig förneka sig, att detta krav på sol i sinnet och glädje i dikten var något av det bästa, varmed nittitalet erövrade publiken. »Det går inte an att slå ihjäl löjet,» skriver också Fröding, »det spelar samma roll på människans anlete som solskenet över jorden.»

Iakttagelsen tog hos Fröding aldrig formen av uppräkning, aldrig den mödosamma uppletning av detaljer, som Levertin satiriskt skildrade från sitt realistiska skede, aldrig omständlig beskrivning. Frödings skildringar från Värmland fingo ju genast av de sakkunnigaste domare det vitsordet att deras kanske förnämsta värde »det är den sanning, med vilken vår egen natur, folkets och landets, är tecknad». Varför verkade de så övertygande? Varför är även en främling tagen motståndslöst av deras framställning? Hemligheten ligger i den osvikliga säkerhet, med vilken han finner det rätta ordet för varje yttre förnimmelse, och den stämning inifrån, som han förlänar varje skapelse.

Jag betonar på det bestämdaste, att den sanning i uttrycket, det påtagligt riktiga, det slående karaktäristiska, som utmärker hans dikt, är en egenskap för sig, som ej sammanfaller med hans verskonst. I omnämnandet av Zolas arbeten och på flera andra ställen framhöll han själv det för dikten nödvändiga i att ge illusion. Man finner i

hans poetiska språk en mängd gängse fraser ur dagligt tal, men man finner knappast någon *poetisk* fras, något vedertaget *litterärt*. Det är detta som övertygar och ger det härliga intrycket av friskhet. Den noggranna och genomgripande omarbetning, som Fröding låtit sina flesta stycken undergå, har icke alls skämt ursprungligheten, utan merendels endast ökat intrycket av ny, frisk sång, av otvungenhet. Men Fröding var själv medveten om den stora svårigheten i att förena konstnärlig genomarbetning och ursprungsstämning. »I vilket fall som helst är det en synnerligen vansklig sak att giva en större mognad åt redan nedskrivna lyriska utgjutelser, vilka äro ögonblickets barn och mycket lätt kunna förlora i ursprunglighet vad de vunnit i mognad,» skrev han 1891 i fråga om sina egna dikter.

Han lät likväl aldrig avskräcka sig från att egna sina dikter en kritisk granskning in i minsta småsak — något som emellertid först och främst berodde på hänsyn icke till iakttagelseorden, utan till välljudskravet. Hans teknik undergick inga väsentliga förändringar från 1890 till slutet. Den endast fördjupades och förinnerligades. »Rytm och klang äro visserligen icke mycket värda, när de icke äro besjälade av en personlighet och icke ordnade av en naturlig konstnärlighet. Men äro de detta, gives det väl knappast någon diktform, som så omedelbart ger uttryck åt ett rikt och djupt själsliv och så omedelbart och kännbart träffar en annans,» står det i studien över Strindbergs lyrik. Vers är lika litet onödig som god

prosa — i båda fallen pålägger man sig visserligen band, men till gagn; största möjliga energi och åskådlighet i framställningen ges endast genom sådana medel som den lyriska formens koncentration, klangfärg och rytmik, fortsätter han sina påståenden, vilka i det stora hela alldeles sammanfalla med Heidenstams försvar för versen vid början av hans bana. Det är individualiseringen av rytm och ordförråd, som innerst är målet för hans stora konst.

Det skulle föra mig för långt att här med många provstycken från Frödings verkstad visa upp finheten av hans verssmide; det kan numera i stor utsträckning studeras i mina anmärkningar till hans »Samlade skrifter». Jag skall inskränka mig till en enda dikt, *Fredlös*, vars förtätade, drömskt realistiska stämning gör den till en av Frödings mest gripande. I ett tidigare manuskript har den titeln »Slusken» och är berättad i tredje person:

Och slusken han vandrar med påken i hand

Ändringen till

Jag drömmer att jag vandrar med påken i hand

och den fortsatta subjektiveringen bidrar i högsta grad att tvinga fram den starkare stämningen. Och än mera hjärtslitande blir intrycket genom de djupgående omskrivningarna från:

Då tänker väl slusken: en gård och en kvinna,
en fristad att finna,

en vila från villande stig
och mat, som ej räckts av föraktande händer,
och grannar och fränder
är gott, men är icke för mig.

till det slutliga:

Jag tänker i drömmen: en gård och en kvinna,
att koka och spinna
gott varmt åt en trött fattig fan,
en fäll och en säng, där en usling kan ligga
och slippa att tigga
vart mål, som en annars är van.

och från slutstrofens ursprungliga lydelse:

Och ont sticka blickarnas pilar ur lunden
och argt gläfser hunden
åt spjälan av grinden, där slusken står,
då sneglar han inåt försagd och förlägen
och ser utåt vägen
och sänker sitt huvud och går.

till tryckets:

Och ont sticker blickarnas hätskhet ur lunden,
och argt gläfser hunden
åt grinden, där trött jag i drömmen står,
jag vänder mig långsamt åt vägen därute,
jag drömmer mig önska att åter jag sute
i häkte och nappade blår.

Allt är fördjupat genom strängare urval av ord, som passa bättre i helhetstonen och som äro ännu tyngre, mer »opoetiska» och ödsliga. Man kan nästan allestädes i Frödings dikter finna att han på detta sätt fullkomnat inspirationens första

utkast. Den självbedragande högfärd, som aldrig vill ändra i ens det flyktigast nedkastade manuskript, var Frödings ärliga och konstnärliga blygsamhet absolut främmande. Han, den sjuke, egde den obetvingliga andliga spänstighet, den ädla energi, utan vilka snillets verk aldrig bli vankfria Att han nått det i sitt slag fulländade, därtill har hans ärvda gry, hans svenska läsning och hans ödmjuka flit i sitt hantverk alla bidragit.

En framstående kritiker yttrade för några år sen om Fröding att »det är som rytmens mästare han är oförliknelig», medan han däremot fann hans »konstrika ordsmideri» urarta till ordvrängeri och i alla händelser tyckte att skickligheten häri var besläktad med taskspelarens. Det är mera ett slags jargong häri än sanning. Skaldernas språkliga initiativ äro oerhört värdefulla i alla språk, och borde hos oss uppskattas mer än hos andra, emedan just ordbildningen varit vår modersmålsundervisnings och vår litteraturstils styvbarn. Vi äro blott alltför böjda att proppa sidorna fulla med danismer och alla andra -ismer, medan däremot det inhemska stoffet får ligga obrukat.

Fröding var en ordskapare av hög rang och bör hållas i ära, därför att han förstått språkets själ. De flesta synderna begås emot rytmen i ett tungomål men Fröding, rytmernas mästare, skapade på en gång melodiskt och rytmiskt. Den fåvitske anmärker, att en mängd av hans ord inte är duglig till vardagsgagn, om också lämplig just på det ställe de stå. Detta är att ge skalden det högsta möjliga beröm, ty på den punkt, där ett ord står,

Gustaf Frödings hem, Gröndal, å Djurgården vid Stockholm.

måste det vara det rätta, och det finns där bara ett rätt ord. Det är den rent av förunderligt rytmbestämda ställningen av orden, som gör halva verkan av dessa nybildningar, annars så farliga skär att fastna på; men exempelvis en

långskankspojke i *kortbensbyx*

— hur fasligt långdraget verkar inte det första, hur kortklippt det andra ordet, bara för att man måste läsa dem i en viss, skiftande takt.

I mer eller mindre hög grad är detta fallet med alla Frödings ordskapelser, som visst inte äro inskränkta till humorns område, utan sträcka sig så vitt som hans diktning. Det är därför kanske mer som föredöme han verkar, ett nästan oupphinnligt föredöme i djärvhet och kunskap, än som bildare av lätt och allmänt upptagliga ord (se M. Feuk i »Språk i stil» 1913 och R. G:son Berg i »Hvar 8 dag» $^{19}/_{3}$ 1916).

Om hans rytmer anförde jag nyss ett starkt ord av uppskattning och beundran. Alla utan undantag torde medge, att hans metriska kvalifikationer knappast blivit uppnådda. Har man ofta nog offentligt föredragit skaldestycken av olika svenska skalder, kan man bedyra att Fröding är den ojämförligt tacksammaste, emedan han är den, vars diktion flyter lättast och likväl skiftningsrikast. Några av sina dikter tänkte han sig själv *sjungna* i första hand, men diktade ej till musik, han var nämligen omusikalisk i detta ords vanliga betydelse. Frödings taktarter och strofbildningar äro individualiserade även de med en skiftningsrikedom

och en spänningsstyrka som hos få svenskar före honom. Naturligtvis är detta också en fortsättning av tidigare utbildning av vår vers, liksom han lärt hos engelsmän och tyskar — däremot torde den franska versen ha varit utan någon betydelse alls för honom* — men hans lärjungeskap i början byttes i självständigt mästerskap sedan.

En Frödingsk dikt är i rytmiskt avseende först och främst lyrisk, subjektivt lyrisk. Den har aldrig en förståndsmässigt avfattad form, den har sin rytmiska nyckel i känsloelementet. Dess växlande tempo, dess melodiska skiftningar äro fullkomligt avgörande för uppfattningen av den. Alltifrån den förtvivlade, hundfördömda »Fredlös», den tragiskt storslagna *Jägar Malms hustrur* till den förlåtande vemodiga *Skalden Wennerbom* eller den

* En ren kuriositet är en liten dikt på franska, som han tryckte i »Strix» $^{23}/_{6}$ 1898:

Le vieux marquis et la jeune chambrière.

Le vieux marquis
dit:
»pi, pi, pi,
ma jolie Sophie»,
mais la fille dans le lit
s'écrit:
»non, non, monsieur le marquis,
la marquise à son mari,
moi à mon ami
Henri».
Le marquis fit sa sortie,
la fille riait, je ris!

Gustave.

Det är en yttring av hans lust att leka med ljud.

sorgdrumliga *Ett gammalt bergtroll* är de olika gestalternas känsloliv rytmens grundton. Ingenting undgår att verka med i den effektserie, som tar oss fångna. Allitterationen binder med sitt ekoljud som i dikten *Till Publius Pulcher:*

> Skum är din boning och naken och kulen och kal som
> Capreas klippor.

Vokalharmonin målar sin stämning:

> I Kattebohult bor det tattarepack,
> i Kattebohult bort i Bo,
> och där är det rackel och snatter och snack
> och skojareliv må ni tro.

Hans förmåga av ljudsammanställningar var fullkomligt ojämförlig och han måste rent av lägga tygel på sig själv för att icke gå över måttans gränser. I »Jan Ersa och Per Persa» strök han sålunda en strov med denna obeskrivliga början:

> Och som en katt på nattkurtis
> går ut en natt på kattkurtis . . .

Han medgav, att den icke hörde till ämnet. Upprepningar av alla slag, dessa lyrikens centralaste figurer, förekomma i alla stämningar i hans vers. Rimmet behärskar han suveränt, där som på nästan alla andra metriska områden är Fröding en banbrytare, en nyskapare. Vårt språk och vår verskonst stå i stor skuld till honom. Liksom det inte enbart var folkspråket, utan alla slag av svensk stil, som utgjorde hans språkliga utgångspunkt, lika litet var det allmogelivet och föredömet Fre-

drek på Ransätt, som var hans första motivintresse. Han har ju lämnat oss ett långt större antal figurer från landet och staden än våra i allmänhet icke gestaltskapande skalder pläga. Han har haft planer på en ännu mera omfattande människoskildring än han gett; »skojareeposet Staden» skulle säkerligen blivit mycket figurrikt. Även från landsbygden hade han en mängd ämnen iakttagna; en del tänkte han gruppera kring sotaren Blixt, vilken i förbigående sagt även stått modell till Jägar Malm och vars drapa, *Blixten*, snarast är presentationsdikten. Men i trots av det barndomsintresse, som fäst honom vid dessa människor, och den makt av omgivning, som en del andra trängt sig fram med, ha de inte upptagit honom så mycket som den lysande karaktäristiken låter förmoda. Fröding fick snart motvilja mot att fortsätta »Låtarna», och drogs tidigt mot det sagoaktiga eller oförklätt personliga. Han själv liksom den högre kritiken har varit något orättvis mot dessa dikter, där en hel bygd lever och rör sig, hatar och älskar. Bygdens sorgespel och lustspel, för båda har Fröding nya aktörer och nya kulisser, och hans psykologiska intuition räcker till för hela galleriet. Det vore orättvist att förneka dessa dikters höga värde, därför att Fröding själv hann djupare på ett annat område.

De stå för resten i vissa avseenden mycket nära en del av hans historiska eller drömländska dikter. Om också vissa socknar i Värmland samt staden Karlstad äro den geografiskt bestämda orten för flertalet av hans dikter, så besökte han likväl

i sin poesi även andra orter, och lät äldre tiders stämningar färga sina drömmar. I ingen dikt har resultatet blivit större än i *En morgondröm*, vars urgermanska samhällsbild har en trolsk skönhet och storhet. Det är egendomligt, att han icke oftare valde fornnordiska ämnen för sin dikt. Viktor Rydbergs mytologiska skrifter voro honom nämligen en kär läsning och han förklarade i en granskning av »Fädernas gudasaga»:

»Olympens gudar och gudinnor ta sig klena och bleksiktiga ut mot de väldiga gestalter, med vilka våra fäder befolkade Asgard och Jotunheim och 'Svitiod det stora'. I själva verket synas dessa senare med sina enkla seder och originella karaktärsdrag med sin humor och sitt tungsinne och med sina mäktiga lidelser vara mer livfulla och av mer poetisk innebörd än de förra och säkert kunde våra fäders gudasaga lämna skalderna en hel mängd stoff till präktiga dikter.»

Men kanhända låg förklaringen däri, att för gudarna och ännu mer hjältarna i dessa sagor kände sig Fröding inte ha nog av stor heroism. Om det också inte fanns någon modern typ, som Fröding kände sig alltför befryndad med, voro Svipdag eller Valand lika litet egnade att locka honom till tolkning. När han läste Georg Brandes mäktiga »Hovedströmninger», tyckte han sig däremot finna igen sig själv i hjältarna uti den övergångslitteratur, som Brandes kallade emigrantlitteraturen. Han trodde att han en gång skulle komma att skriva sin »Adolphe» eller »Obermann» (1891).

Det vart inte precis någon Obermann, men det vart en subjektivitet utan like, emot vilken Strindbergs synes ansträngd och påträngande. För Fröding som för Obermann var samhällsdisciplinen i högsta grad vidrig, handlingskraften var svag mot känslan, och den gränslösaste frihet enbart var av godo. »Jag har en fast rotad övertygelse,» heter det i Frödings brev, »om vars och ens rätt att vara *fullkomligt* herre över sitt liv och sina handlingar.» Det är själva utgångspunkten för hans radikalism i alla frågor, den är obenägenhet för styrelse och tryck ovanifrån, men den har icke något av den moderna hjordkänslan. »För den slags demokratism, som fordrar att mera framskridna varelser skola skrida tillbaka till de efterblivna har jag ingen sympati,» skrev han en gång, då han ansåg, att detta krävdes ifrån frisinnat håll.

Något politiskt fältrop höjde han inte. Men han kom att strida för konstens frihet och måtta dryga hugg mot den »brackiotiska» konvention, som han föraktade så djupt. Att Goethe icke trängde ut Heine ur hans hjärta, det berodde väl snarast på, att Fröding fann i Heine en så outtröttlig stridsman för friheten. Heines ord

> Ich will mein volles Freiheitsrecht!
> Find' ich die g'ringste Beschränknis
> Verwandelt sich mir die Paradies
> In Hölle und Gefängnis.

äro talade ur Frödings hjärta. Det vart i Frödings *Vinghästen* de oförgätliga raderna:

Min vers vill ut bland folk med nakna lekar,
där frihetsvind förjagar dumma domar,
min vers är hänsynslös, min vers förnekar
var dräkt, vart stängsel, varje dörr med bommar.

Min vers trivs uselt där om lov det frågas,
där lydnad viskar och där budord mumla,
min vers vill våga det som ej får vågas,
och tumla fram, där ingen alls får tumla.

Följer man denna Frödingska frihetssträvan genom hans författarskap, finner man lätt, hur grundläggande den är. Den bildar bakgrunden för ett helt knippe dikter i »Guitarr och Dragharmonika»; den skymtar i hånet mot »det enda sanna», som eftersökes i *Vad är sanning?;* den sympatiserar med den stackars *Tersites*, som säger sanningen åt hela den ädelborna ligan; den kräver rätt att karikera »fetischpredikningar från Tanganjika» i »*Bristande pietet*», hånar alla lakejsjälar i *Takt* och den strålar med modets och ärlighetens starka ljusa sken från den härliga dikten *Salomos insegel.* Den ligger också klar i dagen i den dikt, som förebådar »Stänk och flikars» patos mer än någon annan, *En fattig munk från Skara.* Den är hans första filosofiska bikt — jag tar här filosofi i samma mening som Fröding i hans skrift om Heidenstam: »Jag misstänker, att Heidenstam är filosof något så när på samma sätt som Goethe var det, en, som är instinktivt medveten om mångt och mycket, som andra filosofer icke drömma om. — Ett är att djupt känna och ana vad livet i sitt innersta väsen är och uttala detta i karaktäristiska

bilder och slående epigram — ett annat är att bygga riktiga slutledningar från riktiga premisser; bägge sätten äro bra, men det senare tråkigare. Det förra är Goethes och Heidenstams, det senare Kants och Boströms.» Fröding själv hör till den förra gruppen, och som mål för sitt grubbel har han haft harmonin, i dess två former av självharmoni och allharmoni. Han har krävt både en världsförklaring, en etik och en historiens filosofi. »En fattig munk från Skara» är första uppslaget till etiken: döm och fördöm icke, säger munken, ty vi äro varken onda eller goda, vi äro bröder som kämpa i ondskans flod och böra hjälpa varann, och utlägger Havamals rader:

> Esat maþr svá góþr, at galle né fylge,
> né svá illr, at einoge duge.

Han vidgar ut denna tanke till världsomfattning. *Stänk och flikar* förkunnar, att han, att människan bara ser skymt och stycke, glimt och flik, men att både det lägsta låga och det högsta höga höra med i harmonin. *God* och *ond* är ju en godtycklig tudelning, vi veta inte ens varför vi göra den, som den vandrande juden påstår:

> Lyckan kommer, sorgen kommer även,
> som ett tjuvpojksstreck av något barn,
> någon står och smusslar in i väven
> av vårt liv *ett nyckfullt spunnet garn,*
> *som till helgon gör oss eller skarn.*

En flik av framtiden och *Sagan om Gral* ge samma bild av den kommande motsatsförenaren

och disharmoniförsonaren. Det är en man, för vilken allt är tillåtet och som kan tillåta sig allt, därför att en oföränderlig harmoni, en inre endräkt utan återvändo är hans oförytterliga egendom — vi känna igen idealet från Almquists instinktväsen, *animal coeleste* — motsatsen mellan: jag vill, och jag bör, finns inte för honom. Fröet till denna uppfattning har naturligtvis legat djupt nere i Frödings ungdomssinne; just hans eget tvekande och nervösa lynne har skapat motsatsbilden av den hjälte och skald och skönhetstyp, varom *Aningar* vill sia.

Etiken har också en praktisk sida. Vad skall göras för att främja tillkomsten av det nya riket med sin fullt utvecklade mänsklighet? Frihet, fri personlig utveckling. Tag bort tvången och brottslingskänslorna skola försvinna, gör allt fritt och öppet och hyckleriet skall dunsta bort, och med hyckleriet mycket ont, som svampaktigt växte upp och frodades i dess mörka mylla:

> fri blir viljan först, när den fått härdas
> från en veklings ragling till gymnastens
> genom självtvång fria hjältesprång.

Det är ur denna härdningssynpunkt — liksom väl också ur kärlek till naturen, det enkla ursprungliga — som Fröding så ofta besjungit och talat för nakenheten. Hans artiklar *Om klädedräkten* (i Svenska Dagbladet 1897) och hans dikt *Eros' vrede* kräva nakenhet eller åtminstone en dräkt, som låter kroppsformen komma till sin rätt. »Jag är böjd för att tro, att varje dräkt mer eller

mindre förvärrar gestaltens oformligheter och alltid mer eller mindre förstör dess skönhet,» genmälde han mot Hjalmar Söderberg, som skämtat en smula med hans förslag, och i dikten lät han kärleksguden förklara att »naket, fritt och ärligt» var det som kärleken borde uppträda. Även i detta fall har Fröding fullföljt tidigare uttalanden; i Karlstadstidningen för 1893 behandlade han redan det vidriga klädselsätt, som då härskade, i krönikan *Arkitektoniska damer.*

Drömmen om urtiden var också ett försök att utsträcka diktens område till skildringen av »saminnerligheten och samnjutningen mellan man och kvinna». Han skrev i ett blott delvis offentliggjort företal till 2:dra upplagan, att diktsamlingen kommit till under sjukdom och själskamp. Det var emellertid vissa tankar som han önskade uttalade och underkastade diskussion, »bland andra den, att könsförhållandet mellan man och kvinna är oskyldigt i sig själv och kan skildras öppet även i sitt förtroligaste ögonblick». Även om man misstoge sig, borde likväl frågan klargöras om avstängnings- eller undervisnings- och härdningsprincipen är den bästa. Människorna hade möjligen lagt på sig ett onödigt och kanske olycksbringande tvång genom att dra gränsen för skildringen av det naket naturliga alltför snävt.

När flertalet granskare ur estetisk synpunkt funnit just det utmanande partiet av »En morgondröm» otillfredsställande, uteslöt Fröding det ur nästa upplaga. Likaledes tog han bort två andra

dikter, *I Daphne* och *Herran steg över Korasan*, som varit föremål för häftiga angrepp, emedan han fann dem »icke särdeles lyckade i utförandet och oklara till innehållet». De beteckna — jämte *Fredlös* och *Flickan i ögat* — höjdpunkten av den Frödingska psykologiska dikten i dess vildhet och trots, i dess sista förtvivlade försök att genom ett övermått av raseri nå fram till harmoni. Liksom han i *Tröst* inte såg någon annan bot för sorgen än att sörja sorgen ut, fann han inte heller någon annan upplösning av disharmonin än att låta den spränga sönder all klang och all ton. Hans försök syntes honom snart osäkert och farligt, och på hösten 1898 återtog han sina tidigare åsikter i moralfilosofi, uttryckta »med alltför stor kategorisk säkerhet», och sade sig behöva »nya strategiska överläggningar», innan han ånyo ville försöka framtränga till Ariens land.

Det metafysiska intresse, som drivit Fröding till »Gralstänk» — som var en versifiering av ett 1897 under arbete varande moralfilosofiskt arbete »Ont och gott» — och »Om livsmonader», var ingalunda ett slags härmningsbegär av tänkarskalderna, som Levertin tycks antyda i sin recension av det förra arbetet. Långt innan de nämnda böckerna trycktes, hade Fröding med en djupkänslig och visionär naturs önskan att få klarhet över de stora själsfrågorna, drömt och grubblat över dem. Han nöjde sig icke med att i skaldisk gestaltning åskåda och skildra livet, utan ville få den systematiska förklaringen. Naturligtvis brast

kedjan i hans hand. Men bemödandet visar det allvar och den i all sin ödmjukhet stolta fordran, som han ställt på sig själv.

*

Vid en översikt av vad Fröding skapat stannar man till sist inför den egenskapen, som han själv framhöll hos Bellman, förmågan att vara humorist för humorns egen skull, att kunna skapa ett oavhängigt rike, *jenseits vom Guten und Bösen.* Icke reflexionen, icke åskådligheten, icke melodin en gång härskar, utan dikten är ett stycke liv, gripet för sitt eget väsens skull. Det är detta som gör till dömes *Jägar Malms hustrur* eller *En Uppsalaflicka* till sådana mästerstycken. Detta är oförgängligt, om något av människohand skapat kan bestå, och skall otvivelaktigt tävla med våra yppersta dikter i levande liv långt efter sedan dagens käbbel om ryktbarheten förstummats. Fröding var entusiast och människoskapare som Bellman, men obunden av ämnesvalet. Han var en anarkisk individualist och stämningsskald som Almquist, men en rytmens mästare och de vankfria konstverkens man. Han var sliten mellan ande och sinnlighet, mystik och realitet som Stagnelius, men aldrig fången i sin egen drömvärld och sin egen strid. Han grubblade över sig själv som Strindberg, sökte efter sanningen som han, men mäktade och ville av disharmonierna i sin egen själ skapa konstnärlig harmoni. Han var i pregnant mening nationell, men icke nationellt be-

gränsad. Hans dikter äga den finaste ljudform, som vårt sköna modersmål ännu blivit danat till, och detta skall rädda dem från den klanglöshetens död, som hotar allt halvgjort skaldeverk. I hans yppersta verk är naturen vorden konst, konsten natur. De ge en i kärlek förnummen bild av vår värld och de ge slutligen skalden själv så helt och fullt, som kanske ingen annan blottat sig. Med skäl hade han kunnat bruka om sig själv de ord Goethe låter Tasso säga:

> Und wie der Mensch in seiner Qual verstummt,
> Gab mir ein Gott zu sagen, was ich leide.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

I serien

SVENSKA

föreligga hittills:

CARL VON **LINNÉ** AV OSCAR LEV
2:A UPPL.

ERIK GUSTAF BOSTRÖM AV HJ.
HARALDS.

PETER WIESELGREN AV SIGFRID W
GREN.

OSCAR LEVERTIN AV DAVID SPRENGEL.
2:A TILLÖK. UPPL.

C. J. L. ALMQVIST AV JOHAN MORTENSEN.

GEORG CARL VON **DÖBELN** AV C. O. NORDENSVAN.

SELMA LAGERLÖF AV JOHAN MORTENSEN. 2:A UPPL.

VERNER VON **HEIDENSTAM** AV JOHN
LANDQUIST.

ELLEN KEY AV JOHN LANDQUIST.

GUSTAF FRÖDING AV RUBEN G:SON BERG
2:A UPPL.

CHRISTOPHER POLHEM AV HOLGER ROSMAN.